

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Živilė Stonkutė

Edukologijos (specializacija – vaikų teisių apsaugos vadyba)
magistrantūros studentė

**IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR
PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
Prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2011

Darbas originalus.....Živilė Stonkutė

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY.....	5
ĮVADAS	7
1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE TEORINIAI PAGRINDAI.....	13
1.1. Ikimokyklio amžiaus vaikų teisių ir pareigų esmė bei turinys.....	13
1.2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinio išprusimo pagrindimas.....	19
1.3. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų žinių/žinojimo reikšmė teisiniam išprusimui.....	21
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI	29
2.1. Tyrimo metodologija.....	29
2.2. Tyrimo organizavimas ir metodai.....	30
2.3. Tyriamųjų charakteristikos.....	31
3. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE KIEKYBINIS TYRIMAS.....	36
3.1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste (ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuomonė).....	36
3.2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų žinios apie vaiko teises ir pareigas (tėvų nuomonė).....	48
IŠVADOS	53
REKOMENDACIJOS	55
LITERATŪRA	56
PRIEDAI	59

SANTRAUKA

Magistro darbo tema „IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE“

Tyrimo aktualumas. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turėdami pakankamai teisinių žinių apie vaiko teises ir pareigas, gebės supažindinti vaikus su jų teisėmis ir pareigomis. Vaiko teises ir pareigas turi eiti iš vien. „Vaiko teises darniam asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės. Mat vaikystė – laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę bei nepatyrę šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba iš dalies priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų. Jų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos žmonių rūpesčio bei pastangų.“ (Prakapas R., Žilinskienė R. (2008) Anot Jovaišos (1993) šnekamojoje kalboje išprusimas suprantamas kaip žmogaus išsilavinimas, jo žinios, gebėjimai ir tų žinių atkodavimas ateityje, reikalingoje situacijoje. Žinios apibrėžiamos kaip – tikrovės pažinimo rezultatai, teikiantys žodinę ir simbolinę informaciją apie įvairius daiktus, reiškinius, jų savitarpio ryšius. Pasak Lietuvos edukologijos patriarcho Leono Jovaišos (2000), žinojimas - tai žinių suvokimo išlaikymas atmintyje, gebėjimas atgaminti. Žinojimas - įgytos informacijos tikrumo pergyvenimas, išreiškiamas vidine ir išorine kalba, įgytų ryšių ir jų visumos atspindys sąmonėje.

Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas šiame darbe suprantamas kaip vaiko teisių ir pareigų žinojimas.

Tyrimo objektas. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš trijų skyrių. Pirmasis skyrius nagrinėja teorinius ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinio išprusimo vaiko teisių ir pareigų žinojimo aspektus. Antrajame skyriuje pateikiama metodologija ir metodai. Paskutiniame skyriuje pateikta ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinio išprusimo kiekybinis tyrimas.

Metodologija ir metodai. Tyrimas grindžiamas egzistencializmo filosofija, pragmatizmo teorija, konstruktyvizmo teorija. Taikyti tyrimo metodai: anketinė apklausa .

Tyrimo vieta ir imtis. 2011 m. balandžio mėn. buvo parengtos dvi anketos: ikimokyklinio ugdymo pedagogams iš Šiaulių, Kuršėnų, Kelmės lopšelių – darželių ir ikimokyklinio ugdymą lankančių vaikų tėveliams iš Šiaulių, Kuršėnų, Kelmės. Pedagogams išdalintos 145 anketos, iš kurių grįžo 104 anketos. Tėveliams išdalintos 93 anketos iš kurių grįžo 82.

Pagrindinės išvados.

- Vaiko teisinę padėtį reglamentuoja LR Konstitucija, 1959 m. JTO Vaiko teisių deklaracija, 1989m. Vaiko teisių konvencija, 1956 m. Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 2000 m. LR civilinis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.
- Pagrindinės teisių grupės ikimokykliniame amžiuje: egzistencijos, vystymosi, dalyvavimo, apsaugos.
- Ikimokyklinio ugdymo pedagogai iš dalies turi teisinių žinių apie vaiko teises ir pareigas. Jiems trūksta informacijos apie vaiko teises bei pareigas. Daugiausia informacijos apie vaiko teises gauna iš interneto.
- Ikimokyklinio ugdymo pedagogai siekdami užtikrinti vaiko teises bei pareigas remiasi demokratiškumo principais.
- Vertindami vaiko teisių ir pareigų svarbą atsižvelgia į vaiko poreikius.
- Didžioji ikimokyklinio ugdymo pedagogų vaikų su jų teisėmis ir pareigomis supažindina diskusijų metu.
- Pedagogams gilinant žinias apie vaiko teises ir pareigas trūksta seminarų, konferencijų, knygų, paskaitų, metodinių rekomendacijų kaip vesti ugdomąją veiklą šia tema.
- Tėvėlių nuomone, pedagogai užtikrina vaikų teises ikimokyklinėje įstaigoje.
- Daugelis tėvėlių teigia, kad pedagogas ramina vaiką žodžiu ir kontaktu, domisi vaiko gyvenimu už darželio ribų.

SUMMARY

Master's thesis under the title "LEGAL SOPHISTICATION OF PRESCHOOL PEDAGOGUES IN THE CONTEXT OF THE RIGHTS OF THE CHILD AND THE KNOWLEDGE OF OBLIGATIONS"

Relevance of the study. When having enough legal knowledge about the rights and responsibilities of the child the pre-school teachers are able to introduce the rights and responsibilities to children. The rights and responsibilities of the child must function together. "A sustainable development of the personality and a successful social integration requires legal education and legal training starting from the childhood. This is because childhood is a period when a person is changing extremely rapidly and is developing while going through various experiences of life. During this period while being physically weak, immature and inexperienced children are fully or partially dependent on the surrounding adults. Their life and growth depends on the care and effort of the people responsible for them." (Prakapas R., Žilinskienė R. (2008)) According to Jovaiša (1993), in the colloquial language, sophistication is understood as the education of a person, his/her knowledge, skills and the decoding of this knowledge in the future at the appropriate situation. Knowledge is defined as the results of the reality cognition providing verbal and symbolic information on a variety of objects, phenomena and their mutual relations. According to the patriarch of Lithuanian education Leonas Jovaiša (2000), knowing is the retention of a knowledge-based understanding and the ability to reproduce it. Knowing is an experience of the certainty of the obtained information, expressed in the internal and external language, as well as a reflection of the acquired connections and their whole in the consciousness.

In this paper, legal sophistication of the pre-school teachers is understood as the knowledge about the rights and responsibilities of the child.

Object of the study. Legal sophistication of the pre-school teachers.

Structure of the paper. The thesis consists of three chapters. The first chapter examines the theoretical aspects of legal sophistication of the pre-school teachers in respect to the rights and responsibilities of the child. The second chapter presents the methodology and methods. The final chapter of the thesis discloses the quantitative research of legal sophistication of the pre-school teachers.

Methodology and methods. The study is based on the philosophy of existentialism, as well as the theories of pragmatism and constructivism. The applied methods of the study: a survey questionnaire.

Site and sample of the study. In April, 2011, two questionnaires were prepared: one for the pre-school teachers from Šiauliai, Kuršėnai, Kelmė and the other for the parents of children attending the pre-school education activities from Šiauliai, Kuršėnai, Kelmė. 145 questionnaires were distributed among the teachers, 104 of which were returned. The parents received 93 questionnaires and returned 82 of them.

Main findings.

- The legal status of the child is regulated by the Constitution of the Republic of Lithuania, the UN Declaration on the Rights of the Child (1959), the Convention on the Rights of the Child (1989), the Law on the Basic Rights of the Child (1956), the Civil Code of 2000 and other laws of the Republic of Lithuania.
- The fundamental groups of rights in the pre-school age are as follows: the existence, development, participation, and protection.
- The pre-school teachers have partial legal knowledge about the rights and responsibilities of the child. They lack information about the rights and responsibilities of the child. They receive the majority of the information about the rights of the child from the Internet.
- While seeking to ensure the rights and responsibilities of the child, the pre-school teachers ground their actions on democratic principles.
- While evaluating the importance of the rights and responsibilities of the child they take into account the needs of the child.
- The majority of the preschool teachers introduce the children to their rights and responsibilities during the discussions.
- For the deepening of the knowledge about the rights and responsibilities of the child the teachers lack seminars, conferences, books, lectures, and methodical recommendations on how to conduct the educational activities on this subject.
- According to the parents, teachers ensure the rights of the children in a pre-school institution.
- Many parents indicate that a teacher comforts a child through the verbal means and contact, and takes interest in the child's life outside a nursery institution.

IVADAS

Aktualumas. Ikimokyklio ugdymo pedagogai turi turėti pakankamai teisinių žinių apie vaiko teises ir pareigas. Anot Jovaišos (1993) šnekamojoje kalboje išprusimas suprantamas kaip žmogaus išsilavinimas, jo žinios, gebėjimai ir tų žinių atkodavimas ateityje, reikalingoje situacijoje. Žinios apibrėžiamos kaip – tikrovės pažinimo rezultatai, teikiantys žodinę ir simbolinę informaciją apie įvairius daiktus, reiškinius, jų savitarpio ryšius. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi turėti pakankamai žinių apie vaiko teises ir pareigas. „Pasak Lietuvos edukologijos patriarcho Leono Jovaišos (2000), žinojimas - tai žinių suvokimo išlaikymas atmintyje, gebėjimas atgaminti. Žinojimas - įgytos informacijos tikrumo pergyvenimas, išreiškiamas vidine ir išorine kalba, įgytų ryšių ir jų visumos atspindys sąmonėje. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas šiame darbe suprantamas kaip vaiko teisių ir pareigų žinojimas.

Skatinti vaiko aktyvumą ir teises mokymo procese pabrėžė daugelis lietuvių pedagogikos profesorių: Ž. Jonynienė (2000), L. Jovaiša (1995), J. Laužikas (1997), S. Šalkauskis (1992) ir kt. „Vakaruose teoriniais ir praktiniais vaiko teisių tyrimais ypač rūpinasi tarptautinės organizacijos - UNISEF, UNESCO, OHCHR (Vaiko teisių komitetas), taip pat Europos Taryba, Pasaulio sveikatos organizacija WHO (World Health Organization). Šios organizacijos ypatingą dėmesį skiria švietimui apie žmogaus teises, rengti mokytojus šiam atsakingam darbui, vaiko teisių įgyvendinimo sąlygų tyrimams. Daug reikšmės teikiama lyginamiesiems tyrimams, tarptautiniam bendradarbiavimui kuriant duomenų rinkimo metodus, orientuotus į vaikus, jų poreikius. Pabrėžiama, jog Vaiko teisių konvencijoje išdėstytų principų įgyvendinimo mastą geriausiai nusako pačių vaikų požiūris ir nuomonės apie jų teises.” (Jonynienė, 2009).

„Vaiko teises darniam asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės. Mat vaikystė – laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę bei nepatyrę šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba iš dalies priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų. Jų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos žmonių rūpesčio bei pastangų. Vaikams būtina pastogė, maistas, mokslas, gydymas, meilė bei apsauga nuo prievartos, aplaidumo ir kt. Vaikai atsižvelgiant į jų amžių ir brandumą privalo turėti galimybę naudotis savo civilinėmis, politinėmis ar kitomis teisėmis šeimoje, bendruomenėje, valstybėje. G. Sakalauskas (2000) teigia, kad siekdama užtikrinti laimingą vaikystę taip jog kiekvienas vaikas savo paties bei visuomenės labui naudotųsi numatytomis teisėmis ir laisvėmis žmonių bendrija šiandien ragina

tėvus, mokytojus, savanoriškas organizacijas, vietos valdžios institucijas ir nacionalines vyriausybės pripažinti vaiko teises ir jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis. Akivaizdu, kad minėta pareiga ir atsakomybė tenka kiekvienam asmeniui, ne vien valdžios ir valdymo institucijoms, nevyriausybiniams organizacijoms, kurių veiksmai bei sprendimai gali turėti įtakos vaiko interesams, jo laimingai vaikystei bei visam gyvenimui. Šiame procese itin svarbu, kad aktyviai bei tampriai bendradarbiautų nepilnametis ir jo šeima, ugdymo institucijos, sveikatos priežiūros įstaigos, vaiko teisių apsaugos tarnybos, policijos bei kitos valstybės ir savivaldybių institucijos, nes tik bendrai dirbant galima užtikrinti ilgalaikės kompleksinės pagalbos teikimą vaikui ir jo šeimai bei galimybę stebėti, vertinti ir analizuoti teikiamos pagalbos efektyvumą taip pat poreikį. Jaunimo vertybiniai orientyrai, doros supratimas keičiasi. Tai liudija nauji pasauliniai ir Lietuvoje atlikti tyrimai (Aramavičiūtė, 2005). Vis dažniau diskutuojama, ko ir kaip mokyti jaunąją kartą. Kaip žinia, pedagoginis procesas niekuomet nebūna neutralus. Švietimas arba funkcionuoja kaip priemonė, turinti padėti jaunajai kartai įsilieti į dabartinę sistemą ir suprasti jos logiką bei išmokyti jaunimą prisitaikyti prie jos, arba ji tampa „laisvės praktika“, padedančia žmonėms kritiškai ir kūrybiškai santykiuoti su tikrove bei rasti būdų dalyvauti pertvarkant savo gyvenimą ir pasaulį. Auklėjimo paskirtis yra įvairiai interpretuojama, bet dažnai ji siejama su žmogaus prigimtimi. Tačiau, V. Aramavičiūtės (2005) nuomone, tai prasideda tik tada, kai individas savo prigimtines galias nukreipia didžiųjų vertybių link: jų ieškoti, pažinti, siekti, įgyvendinti. Šias savęs atradimo pasekmes lemia ne tik auklėjimo tikslai ir būdai, bet taip pat visa kintanti aplinka, pedagogo bei mokinio patirtis, būsenos, lūkesčiai, troškimai, vertybės, žinios, įgūdžiai ir sugebėjimai.” (Prakapas R., Žilinskienė R., 2008).

Problemos aktualumas. Ikimokyklinio amžiaus vaikams apie vaikų teises ir pareigas kol kas kalbama labai mažai arba visai nekalbama. Anot Lemežytės I. (2010) stiprėjant visuomenės siekiui apsaugoti vaikus, pastarieji išsamiai informuojami apie savo teises bei gynybos būdus, o tai, deja, sudaro prielaidas ne tik jas ginti, bet ir jomis piktnaudžiauti.” Todėl ikimokyklinio ugdymo pedagogai supažindindami vaikus su jų teisėmis ir pareigomis turi turėti pakankamai žinių šioje srityje. Dažnai vaikai savo teisėmis manipuliuoja ir mano, jog jie gali elgtis taip kaip nori. Tai yra pasekmė to, jog vaikai yra neteisingai informuojami bei laiku nesupažindinami su tikrosiomis jų teisėmis, tai rodo ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinį neišprusimą. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai su vaikais apie jų teises ir pareigas turi kalbėti, diskutuoti, rengti renginius ir t.t. - to pasekoje vaikai skirs leistiną bei neleistiną suaugusiųjų elgesį su jais, bei žinos koks jų pačių elgesys yra leistinas bei koks nepriimtinas.

„Vien tik teisinių žinių pateikimo ir išaiškinimo bei žinojimo nepakanka tam, kad būtų išugdytas asmenybės gebėjimas gyventi remiantis teisiniais principais. V. Šlapkauskas (2004) nurodo ir tam tikras priemones, kuriomis ir yra įgyvendinamas teisinis ugdymas. Viena iš jų – teisinės informacijos turinys, kita – žodis, kalba, trečioji – veiksmas, ketvirtoji – teisėto elgesio pavyzdys.” (Prakapas R., Žilinskienė R., 2008) Šio darbo problema: kaip galima gerinti ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų dermėje?

Tyrimo objektas: ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo srityje

Tyrimo tikslas: nustatyti ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinį išprusimą tiriant žinias/žinojimą vaiko teisių ir pareigų srityje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti ikimokyklinio amžiaus vaikų teisių ir pareigų esmę ir turinį.
2. Nustatyti, koks yra ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas vaiko teisių ir pareigų žinojimo srityje.
3. Išsiaiškinti vaiko teisių ir pareigų žinojimo svarbą ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisiniam išprusimui.
4. Atlikti kiekybinį ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinio išprusimo vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste tyrimą ir ikimokyklinį ugdymą lankančių vaikų tėvelių nuomonę apie pedagogų žinias apie vaiko teises ir pareigas.

Tyrimo metodologija. Magistro darbas pagrįžiamas šiomis teorinėmis nuostatomis:

1. *Egzistencializmo filosofija.* „Perteikia tikėjimą laisve ir priima individualių veiksmų pasekmes, nors pabrėžia atsakomybę dėl pasirinkimo. Ji atsisako žmogų traktuoti kaip kokį nors daiktą. Svarbiausia iš egzistencializmo problemų – tai žmogaus egzistavimo laikiškumas ir laikinumas. Iškeliama egzistencijos beprasmybės problema. Visos egzistencijos esmė – laikinumas. Egzistencialistai teigia, kad chaotiškas daiktų pasaulis yra priešiškas žmogaus sąmonei. Aplinka žmogui neturi jokios prasmės. Individo likimas ir charakteris priklauso tik nuo paties žmogaus, žmogus pats apsisprendžia ir visiškai atsako už savo poelgius, tačiau jis turi atsakomybės ir pareigos jausmą. Egzistencialistai neaptaria moralės normatyvinių principų. Mat žmogus neturi jokios iš anksto jam duotos priedermės ir tėra toks, kokiu pats save sukuria. Todėl beprasmybės ir jokios iš anksto nustatytos normos. Svarbu ne *kas*, o *kaip* pasirenkama. Žmogus visiškai laisvas, tačiau privalo atsakyti už savo veiksmus. Jis

- atsakingas tiek prieš save, tiek prieš visus. Taip K. Jaspersas ir Ž. P. Sartras atsakomybę priskiria ne tik individui, bet ir tautai bei žmonijai. Svarbiausios dorybės yra nuoširdumas ir asmeninis tikrumas. Svarbiausia išlikti savimi gyvenimiškoje situacijoje, absurdo akivaizdoje, nepasiduoti nuasmeninimui, susvetimėjusiai aplinkai. Moralinis blogis yra atsakomybės jausmo stoka, abejingumas kitų išgyvenimams, nesąžiningumas.” (Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Egzistencializmas>>) Auklėjimo paskirtis - išmokyti ir įpratinti ugdytinį būti laisva asmenybe išlieka susijusi su tam tikra kultūra, kuri turi savo vertybes bei normas. (Bitinas, 2000)
2. *Pragmatizmo teorija.* Pragmatizmo (gr. *pragma* - veiksmas, žodis) tiesos teoriją, remdamasis ne K. Markso, o Pirsu (Ch Peirse, 1839-1914) idėjomis, išvystė amerikietis Džeimsas (W. James, 1842-191). Pirsas pabrėžė, kad mūsų idėjos, įsitikinimai yra mūsų veiksmų taisyklės. Šiuo požiūriu pažinti - reiškia žinoti praktinius padarinius, kuriuos tas objektas (ar kokie nors veiksmai) gali sukelti. Džeimsas, akcentuodamas idėjų instrumentinę funkciją, sako, kad, praktiškai veikdami, vadovaujamės tam tikromis idėjomis ir tikime, kad mūsų veiksmai bus efektyvūs - duos norimus rezultatus. Jeigu sulaukiame teigiamą lauktą rezultatą, tai sakome, kad ta teorija, kuria vadovavomės yra teisinga ir atvirkščiai. Džeimso teigimu, žodžiai ir teiginiai yra nurodymai, kaip galima keisti egzistuojančią realybę. Todėl teorijas reikia traktuoti kaip instrumentus. Jo požiūriu, žinių teisingumas siejasi su jų efektyvumu, praktiniu naudingumu. Kalbant apie Markso ir Džeimso pozicijas, tai jos skiriasi tuo, kad Marksas pabrėžia praktikos visuomeninį, o Džeimsas - asmeninį pobūdį. (prieiga per internetą: <<http://www.lzuu.lt/nm/failai/Filosofija/218311.html>.)
 3. *Kontruktivizmo teorija.* Konstruktyvistai teigia (Bloom, Brown), kad žinios nėra galutinės, nekintamos ir tokios, kurias galima perteikti. Žinojimas iš dalies yra asmeniškasis, subjektyvus. Mokymas nėra tik žinių perteikimas, o labiau kaip patirties teikimas ir tolesnio dialogo sąlyga. Mokymasis yra socialinis veiksmas. (Pečiulis, 2004)

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros pasirinkta tema analizė.
2. Anketa ikimokyklinio ugdymo pedagogams.
3. Anketa ikimokyklinį ugdymą lankančių vaikų tėveliams.
4. Tyrimo duomenų analizė ir interpretavimas.

Tyrimo imtis: kiekybinis tyrimas vykdytas 2011 m. balandžio mėnesį Šiaulių miesto, Kuršėnų miesto, Kelmės miesto ikimokyklinėse įstaigose. Apklausoje dalyvavo 104 ikimokyklinio ugdymo pedagogai ir 82 ikimokyklinį ugdymą lankančių vaikų tėveliai.

Tyrimo organizavimo etapai:

1. Pirmasis tyrimo etapas – mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros, LR įstatymų nagrinėjamos temos analizė.
2. Antrasis tyrimo etapas - anketos ikimokyklinio ugdymo pedagogams parengimas, remiantis moksline literatūra.
3. Trečiasis tyrimo etapas – anketos ikimokyklinę įstaigą lankančių vaikų tėveliams parengimas, remiantis moksline literatūra.
4. Ketvirtasis tyrimo etapas – gautų tyrimo duomenų analizė, išvadų ir rekomendacijų pateikimas.

Darbo naujumas/reikšmingumas. Apie ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimą yra mažai žinoma moksliniu aspektu.

- Ikimokyklinio ugdymo pedagogai iš dalies turi teisinių žinių apie vaiko teises ir pareigas. Jiems trūksta informacijos apie vaiko teises bei pareigas. Daugiausia informacijos apie vaiko teises gauna iš interneto.
- Ikimokyklinio ugdymo pedagogai siekdami užtikrinti vaiko teises bei pareigas remiasi demokratiškumo principais.
- Vertindami vaiko teisių ir pareigų svarbą atsižvelgia į vaiko poreikius.
- Didžioji ikimokyklinio ugdymo pedagogų vaikus su jų teisėmis ir pareigomis supažindina diskusijų metu.
- Pedagogams gilinant žinias apie vaiko teises ir pareigas trūksta seminarų, konferencijų, knygų, paskaitų, metodinių rekomendacijų kaip vesti ugdomąją veiklą šia tema.
- Nustatytos vaiko teisės ir pareigos, kurias žino ikimokyklinio ugdymo pedagogai
- Ištirta ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste.
- Ištirta tėvelių nuomonė apie ikimokyklinio ugdymo pedagogų žinias apie vaiko teises ir pareigas.
- Parengtos rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams, LR Švietimo ir mokslo ministerijai.

Darbo struktūra: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateikiama 1 lentelė, 28 paveikslai.

1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų teisių ir pareigų esmė bei turinys

Ikimokyklinio ugdymo pedagogai vaikus turi supažindinti ne tik su jų teisėmis, bet ir su pareigomis. „Teisių ir pareigų pusiausvyros idėja, kaip ir pati teisė išplaukia iš visuomeninės žmogaus padėties, iš bendro žmonių gyvenimo prielaidos ir priedermės. Tad savaime suprantama, kad teisė turi pasiekti teisių ir pareigų pusiausvyrą“. (Totoraitis R., Ažubalytė R., 2003)

„Vaikų teisės yra labai plati tema, nes ji liečia kiekvieną vaiko gyvenimo aspektą. Vaikai turi teisę į išlikimą ir apsaugą ir teisę plėtoti savo potencialą. Jie taip pat turi teisę ir pareigą padėti sukurti geresnį pasaulį, kartu su suaugusiaisiais.“ (Prieiga per internetą: <<http://www.childrensrightscentre.co.za/site/default.asp>>)

Vaiko teisių deklaracijoje rašo: „kiekvienas vaikas turi naudotis teisėmis be jokių išimčių ir skirtumų ar diskriminavimo rasės, odos, spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, socialinės kilmės, turtinės, luomo padėties ar kitokių jį patį ar jo šeimą liečiančių aplinkybių pagrindu.“

Vaiko teisių konvencijoje nurodomos vaikų teisės: teisė gyventi ir bręsti, identiškumo teisė, teisė žinoti savo tėvus ir bendrauti su jais, teisė laisvai reikšti savo pažiūras, teisė turėti savo nuomonę, teisė turėti asmeninį gyvenimą, neliečiamybę ir laisvę, teisė gauti išsimokslinimą, teisė būti apgintam nuo įvairiausio pobūdžio smurto, teisė būti apsaugotam nuo ekonominio išnaudojimo, teisė turėti pilnavertį gyvenimą, teisė vartoti gimtąją kalbą ir naudotis savo kultūra.

Vaiko teises reglamentuoja: LR Konstitucija, 1959 m. JTO Vaiko teisių deklaracija, 1989m. Vaiko teisių konvencija, 1956 m. Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 2000 m. LR civilinis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.

„Vaikai turi keletą esminių juridinių teisių. Tai yra: teisė būti remiami tėvų. Tai apima teisę gauti maistą, būstą, drabužių, medicininę priežiūrą, švietimą. Teisėmis negali būti piktnaudžiaujama. Jei su vaiku yra blogai elgiamasi, valstybė turi užtikrinti jo apsaugą.“(Prieiga per internetą:<<http://www.ccooe.net/social/DISchildrensights.htm>>)

Šadzevičius V. (2010) vaiko teisių turinį suskirstė į tris sąlyginius blokus: 1) pagrindines (prigimtinės) vaiko teises ir laisves, 2) vaiko turtines teises ir 3) vaiko socialines teises.

1. Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės.

- Vaiko teisė gyventi ir augti bei teisė į individualybę.

Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą bei pavardę. Teisė gyventi reiškia daugiau nei tiesiog egzistuoti, tai – gyventi visavertį gyvenimą. Vaikas turi teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Vaiko teisė gyventi apima ir teisę į gyvenamąjį būstą (našlaitis ar likęs be tėvų globos vaikas aprūpinamas būstu įstatymuose numatyta tvarka). Šios teisės yra prigimtines ir turi būti saugomos nuo pat vaiko gimimo. Įstatymiškai yra įtvirtinti draudimai bet kokiems moksliniams bandymams ir kitokiems eksperimentams su vaiku, galintys pakenkti jo gyvybei, sveikatai, darniai asmenybės raidai, nesvarbu, ar vaiko tėvai ir kiti teisėti jo atstovai duoda sutikimą. Šias vaiko teises pirmiausia turi užtikrinti tėvai, teisėti vaiko atstovai ir valstybė, priimdama įstatymus ir savo veikla sudarydama sąlygas jų įgyvendinimui, taip pat imdamasi konkrečių priemonių, kad jos nebūtų pažeidžiamos.

- Vaiko teisė žinoti savo tėvus, gyventi su tėvais, būti auklėjamu ir aprūpinamu savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, giminaičiais.

Vaikas turi teisę žinoti savo biologinius tėvus nuo pat gimimo, jei šitai nekenkia jo interesams (ši teisė ribojama tik įstatymo numatyta tvarka ir atvejais). Įstatymuose formuluojamas principas – visapusiška ir darni vaiko raida galima tik augant šeimoje, jaučiant šeimyninę laimę, meilę, abipusį supratingumą. Teisė gyventi kartu su tėvais glaudžiai susijusi su vaiko teise būti auklėjamam ar aprūpinamam savo tėvų šeimoje. Tai iš žmogaus prigimties išplaukianti teisė. Ji atitinka ir pagrindinę tėvų pareigą ir teisę išauginti savo vaikus bei moralinių šeimos nuostatų ir taisyklių bei papročių visumos esmę. Reikia pažymėti, kad istorijos evoliucijos procesas ar kokie nors mokslininkai neišrado geresnio vaiko gyvenimo ir auklėjimo būdo, kaip gyvenimas kartu su tėvais. Teisė bendrauti su tėvais yra platesnė sąvoka, ji apima ir bendravimą su giminaičiais, artimaisiais, jeigu to vaikas nori ir tai nekenkia jo paties interesams.

Šadzevičius V. (2010) teigia, kad prie pagrindinių vaiko teisių ir laisvių įvairūs literatūros šaltiniai, teisės aktai priskiria ir šias teises:

- Vaiko teisė būti sveikam. Ši teisė garantuojama įvairiomis priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką: vaikų ir tėvų sveikatos priežiūra; vaikų ligų profilaktika; kvalifikuota medicinos pagalba; vaiko sveiko gyvenimo būdo ugdymas ir kt.
- Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. Šios teisės įgyvendinimas turi atitikti jo amžių, sveikatą bei poreikius. Vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti.
- Vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, asmens neliečiamybę ir laisvę.

- Draudžiama kankinti vaiką, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis.

2. Vaiko turtinės teisės.

Vaikų teisės gauti iš tėvų materialųjį aprūpinimą ir paramą iki pilnametystės nereikia painioti su teise į tėvų turtą. Tai yra, turėdami teisę į materialųjį aprūpinimą ir išlaikymą iki pilnametystės, vaikai neturi teisės į tėvų turtą. Tai reiškia vaikų turto neliečiamumą ir tėvų turto atribojimą nuo vaikų turto. Kitais žodžiais tariant, vaikų ir tėvų turtas nėra bendras. Jeigu vaikas turi nuosavo turto (pavyzdžiui, senelė paliko palikimo dalį anūkui), šį turtą tėvai privalo tvarkyti išimtinai remdamiesi vaiko interesais. Tėvai negali tiesiogiai arba per tarpininkus įsigyti nuosavybės šio turto ar teisių į jį. Be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės perleisti, įkeisti savo nepilnamečio vaiko turto ir pan.

3. Vaiko socialinės teisės.

Jau ikimokyklinio amžiaus vaikas turi teisę į mokslą, taip pat – minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę, teisę naudotis įvairia humanitarine informacija ir ją platinti, pagal savo galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Vaikas turi teisę į valstybės paramą ir išlaikymą – kiekvienam vaikui, negaunančiam pakankamo išlaikymo iš tėvų ar teisėtų jo atstovų, teikiama valstybės parama. Našlaitį ar likusį be tėvų globos vaiką taip pat privalo išlaikyti valstybė. Kiekvienam tokiam vaikui, neatsižvelgiant į globos formą, valstybės ir vietos savivaldos institucijos turi užtikrinti vienodas materialines sąlygas. Kiekvienas vaikas turi lygias teises su kitais vaikais ir negali būti diskriminuojamas dėl savo ar savo tėvų ar kitų teisėtų atstovų lyties, amžiaus, turtinės padėties ar kitokių aplinkybių. Nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų. Globos ir rūpybos bei kituose teisės aktuose įvardytos fundamentalios vaiko teisės negali privesti prie išvados, kad kuri nors iš vaiko teisių yra svarbesnė už kitą. Jos visos dera tarpusavyje, sudarydamos tam tikrą sistemą, veikiančią vaiko labui. Pažeidus vieną iš vaiko teisių, pažeidžiamas visas vaiko teisių derinys.

Vaiko teisių konvencijoje kalbama apie keturias vaikų teisių grupes: egzistencijos, vystymosi, apsaugos, dalyvavimo.

1 lentelė

Vaikų teisių įgyvendinimas ikimokyklinėse ugdymo institucijoje (sudaryta pagal Glebuviene S., Keruliene I. (2010))

	Pedagogai	Vaikai	Tėvai
Egzistencijos teisės apima vaiko teisę gyventi ir turėti viską, kas reikalinga jo egzistavimui. Tai –	<ul style="list-style-type: none"> • neverčia vaikų valgyti, • nemigdo jų per prievartą; • garantuoja 	<ul style="list-style-type: none"> • vadina vienas kitą vardu; • pažįsta vienas kito tėvus; • vaisinga kitus 	<ul style="list-style-type: none"> • Duoda patarimus vaikams apie miegą, valgį, lauką.

<p>tinkamos gyvenimo sąlygos, būstas, visavertė mityba ir teisė į medicininį aptarnavimą.</p>	<p>pakankamą ir saugų vaikų buvimą lauke.</p>	<p>atsineštais skanėstais;</p> <ul style="list-style-type: none"> • elgiasi saugiai, nekelia pavojaus sau ir kitiems; • padeda kitam vaikui apsirengti; • praneša suaugusiajam apie kitą vaiką ištikusią bėdą. 	
<p>Vystymosi teisės apima tai, ko reikia vaikui visapusiškai tobulėti. Tai – teisė į mokslą, laisvalaikį ir žaidimus, kultūrinius renginius, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, galimybė naudotis informacija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iš ryto sutinka vaikus džiaugsmingai ; • leidžia laisvai pasirinkti veiklą; • veikia kartu su vaikais; • skatina vaiko iniciatyvą; • palaiko vaiko žaidimą, sudarydami jam sąlygas; • giria vaiką. 	<ul style="list-style-type: none"> • Stengiasi kitiems pasiūlyti ką nors įdomaus, • ko nors pamoko kitą, pasimoko iš kito; • stengiasi būti autoritetas, mėgdžioja kitų gražius poelgius; • inicijuoja pertvarkymą; • į grupę atsineša šeimos žaidimus, knygas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Padeda vaikui įsitraukti į veiklą grupėje, palieka priemonę vaiko veiklai; • pagiria ir džiaugiasi vaiko veiklos rezultatais; • pritaria vaiko idėjoms; • palaiko vaiko norą žaisti ir leidžia pabaigti žaidimą grupėje.
<p>Apsaugos teisės reikalauja, kad vaikai būtų apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio formų. Jomis ginami pabėgėliai vaikai, pasisakoma prieš kankinimą ir piktnaudžiavimą teisėtvarkos sistemoje, vaikų dalyvavimą karo veiksmuose, vaikų darbą, narkotikų vartojimą ir seksualinį išnaudojimą.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ramina vaiką žodžiu ir kontaktu; • išsiaiškina nerimo, liūdesio, konflikto priežastis, ieško priimtinių vaikams konfliktų sprendimo būdų; • leidžia protingai 	<ul style="list-style-type: none"> • pastebi draugo nuotaikas; • tarpininkauja sprendžiant problemas; • globoja mažesnius, silpnesnius vaikus; • užstoja draugą; • siūlo, primena elgesio taisykles. 	<ul style="list-style-type: none"> • apkabina, prigludžia, bučiuoja vaiką, pagiria, paskatina; šnekina, nuramina vaiką.

	<ul style="list-style-type: none"> rizikuoti žaidžiant, veikiant; laikosi ritmo, tvarkos, taisyklių. 		
<p>Dalyvavimo teisės leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tai – laisvė reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai, kas svarbu jų gyvenime, dalyvauti taikiuose susirinkimuose. Vaikai turi galimybę dalyvauti visuomenės veikloje, ruošti atsakingam suaugusio žmogaus gyvenimui.</p>	<ul style="list-style-type: none"> dėmesingai išklauso vaiką; pasidžiaugia vaiko išmone; tariasi su vaiku; domisi vaiko gyvenimu už darželio ribų; leidžia vaikams prieštarauti; leidžia visiems grupės vaikams jaustis lygiateisiais. 	<ul style="list-style-type: none"> Maloniai sutinka atėjusį draugą; siūlo kitam dalyvauti žaidime; renkasi grupinius darbus; diskutuoja, tariasi su kitais; džiaugiasi kito išmone, pasiekimais. 	<ul style="list-style-type: none"> reaguoja į vaiko prašymus; dėmesingai išklauso; tariasi su vaiku; leidžia vaikui ginčytis, prieštarauti; pakantūs vaiko rengimosi tempui; planuoja su vaiku būsimą dieną ar vakarą.

Pirmoje lentelėje matyti, kad vaikų teisėms ikimokyklinėje įstaigoje turi būti skiriamas labai didelis dėmesys, norint jas įgyvendinti. Anot Šadzevičiaus V. (2010) svarbu, kad visos šios teisės būtų palaikomos ikimokyklinėse vaikų ugdymo įstaigose, jų nepažeistų nei pedagogai, nei tėvai, nei kiti vaikai. Tačiau reikia atsiminti, kad vaikų teisės bus gerbiamos ir saugojamos ugdymo institucijose tik tuo atveju, jei bus dirbama išvien su šeima.

Šiandieninėje visuomenėje dažnai girdžiame vaikas turi teisę, tačiau pamirštama, kad šalia teisių egzistuoja ir pareigos. Vaiko teisės turi būti siejama su pareigomis. Anot Sakalausko G. (2000), kiekviena žmogaus teisė yra susijusi su pareiga. Pareigų įgyvendinimas garantuoja kitų žmonių teises. Ugdyti(is) pareigos ir atsakomybės jausmą yra tiek pat svarbu, kaip ir žinoti savo teises.

„Pareiga būtinas pagal įstatymą, paprotį, dorovę veiksmas: Piliečio teisės ir pareigos. pareigos jausmas. Atlikau visas pareigas. Jis - pareigos žmogus. Pareigą laikome aukščiau už viską.”
(Prieiga per internetą: < <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/P/pareiga>>)

Pagrindines vaiko pareigas apibrėžia Pagrindų įstatymo 48 straipsnis (1996).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme 48 straipsnis (1996) nurodo pagrindinės vaiko pareigas ir jo atsakomybės ugdymą

1. Vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises.

2. Vaikas privalo:

1) gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams;

2) gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų;

3) laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje;

4) gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę.

3. Vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje.

„Vaikų pareigos

- Būti tvarkingam ir dalyvauti namų ruoštoje
- Mokyti pagal savo fizinius ir protinius sugebėjimus
- Gerbti savo tėvus ir kitus šeimos narius, globėjus ir globojamus šeimos narius
- Saugoti savo sveikatą
- Gerbti savo valstybę ir įstatymus
- Laikytis visuomenės priimtų elgesio taisyklių
- Saugoti aplinkine gamta“ (Prieiga per internetą:

<http://hr.kid.lv/lt/prava_detej/obyazannosti_rebenka>).

Anot Šadzevičius V. (2010) visuomenės gyvenimo darna vis labiau priklauso nuo to, kaip kiekvienas žmogus suvokia save, savo vietą gyvenime, kokius santykius jis linkęs kurti ir kaip geba palaikyti juos su kitais visuomenės nariais, kaip suvokia ir stengiasi įgyvendinti savo bei gerbti kitų žmonių teises. Todėl kiekvienas žmogus, taip pat ir vaikas, įgyvendindamas savo teises, turi prisiimti atsakomybę ir už savo pareigų vykdymą tam, kad formuotųsi brandi, atsakinga asmenybė, nebūtų pažeistos kitų žmonių teisės. Teisės aktuose minima, kad vaikai turi gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas. Nepilnametis vaikas teisiniu pobūdžiu nėra visiškai veiksnus dėl nesubrendimo. Todėl, atsižvelgiant į vaiko auklėjimą, jo fizinius ir psichikos duomenis, ugdyti vaiko pareigų

supratimą šeimoje palikta tėvams. Vaiko pareigos išplaukia iš tėvų teisių ir pareigų, susijusių su vaiku. Tai reiškia, kad vaikas turi paklusti tėvų valiai, kuri yra nukreipta parengti jį savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Vaiko parengimas savarankiškai gyventi visuomenėje negali apsiriboti tik šeimos vidaus elgesio normomis, o suprantamas kiek plačiau – yra susijęs ir su visos visuomenės gyvenimo organizavimu – elgesio ir bendravimo visuomenėje, mokykloje, tarp pačių vaikų nusistovėjusiomis taisyklėmis. Plačiau vaiko pareigos yra išvardytos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kurio nuostatos formaliai perkeltos iš Vaiko teisių konvencijos. Šio įstatymo 48 straipsnyje numatyta, kad vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises. Vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje.

LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) teisė drausminti vaikus už vaiko pareigų nevykdymą pirmiausia palikta tėvams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams. Drausminimo priemonės neišvardytos – teisė jas parinkti palikta tėvams, išskyrus tai, kad vaikui draudžiama taikyti drausminimo priemones, susijusias su fiziniu ir psichiniu kankinimu bei kitokiu žiauriu elgesiu, vaiko garbės ir orumo žeminimu. Anot Šadzevičiaus V. (2010) atkreiptinas dėmesys, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams negali būti taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė. Nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai. Tėvų teisė ir pareiga auginti bei auklėti savo vaikus nustatyta ne tik įstatymuose. Ši nuostata visuotinai pripažinta ir įtvirtinta moralės bei papročių normose. Tačiau, jeigu patys tėvai ar globėjai (rūpintojai) vaikų teises pažeidinėja, priemonių vaikų teisėms užtikrinti gali imtis valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ir prokuroras. Tokias gynimo galimybes nustato LR civilinis kodeksas ir kiti įstatymai.

1.2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinio išprusimo pagrindimas

Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas grindžiamas vaiko teisių ir pareigų žiniomis/žinojimu.

Lapinskas K. (2009) teigia, kad jau ikimokyklinio amžiaus vaikams reikėtų ne tik aiškinti gėrio ir blogio kategorijas, kitas moralės nuostatas, bet ir pateikti bent elementarią leidimų ir draudimų sampratą, ugdyti pagarbą tėvams, seneliams, vyresniems žmonėms ir pan.

Anot Jovaišos (1993) šnekamojoje kalboje išprusimas suprantamas kaip žmogaus išsilavinimas, jo žinios, gebėjimai ir tų žinių atkodavimas ateityje, reikalingoje situacijoje. Žinios apibrėžiamos kaip – tikrovės pažinimo rezultatai, teikiantys žodinę ir simbolinę informaciją apie įvairius daiktus, reiškinius, jų savitarpio ryšius.

Išprusimo sąvoka nagrinėta daugelio Lietuvos mokslininkų L. Jovaišos (1996), N. Bankauskienės (1999), A. Blinstrubo (2002).

Išprususį žmogų Bankauskienė N. (1999) apibūdina taip: „Tai išsilavinęs apsiskaitęs, intelektualus, kompetentingas savo specialybės žinovas, suvokiantis įvairių reiškinių, taip pat praeities ir dabarties politinę ir kultūrinę situaciją, mokąs ją vertinti ir daryti išvadas, pasižymintis aukšta dvasine, vidine kultūra bei tolerancija, sugebantis organizuoti savo veiklą, turintis nuomonę, mokąs bendrauti, kaupantis gyvenimišką patirtį ir ją bei žinias skiriantis ne destrukcijai, bet tobulėjimui ir kitų tobulinimui“ (Bankauskienė, 1999, p.13).

„D. Rowe (1994) teigimu, piliečiai neturi būti teisės specialistai, tačiau jie turi įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių įgyvendinti teisės normas. Skiriami šie teisinės kultūros sudėtį pateikiantys teisinio sąmoningumo elementai: pagrindinių teisės savybių žinojimas;

- esminių teisės sistemos elementų supratimas;
- supratimas, kaip kuriami ir keičiami įstatymai, kokia yra demokratinių procesų esmė;
- žinojimas, kad įstatymai yra pagrįsti vertybėmis ir įsitikinimais, kurių dalis piliečių gali ir nepripažinti;
- supratimas, kad įstatymas ne visada sutampa su teisingumu ir gebėjimas būti kūrybiškai kritiškam dėl įstatymo;
- žinojimas ir gebėjimas sužinoti, kada ir kaip ieškoti specialisto pagalbos ir patarimo.” (Prakapas R., Žilinskienė R. 2008)

Anot Šlapkausko V. (2004) teisinis auklėjimas paveikia žmogų trimis kryptimis: 1) teisinis auklėjimas tikslingai, kryptingai socializuoja individą, formuoja jo sugebėjimus atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis, elgtis pagal visuomenėje priimtinius elgesio modelius. Taip teisinis auklėjimas formuoja asmenybę ir padeda jai prisitaikyti prie gyvenimo visuomenėje; 2) teisinis auklėjimas skatina individą priimti tam tikrą vertybių sistemą; 3) teisinis auklėjimas padeda auklėjimas padeda individui susiformuoti teisėto elgesio įgūdžius. Taip teisinis auklėjimas nulemia individo teisinės kultūros formavimąsi.

„Pastebėtina, kad teisinis ugdymas glaudžiai susijęs su doriniu, socialiniu, politiniu, ekonominiu ir ilietiniu auklėjimu. Apie tai plačiai kalba L. Jovaiša (1995) teigdamas, kad tikslas yra išauklėti žmogų, gebantį tobulinti visuomenės narių santarvę, todėl visuomeninės veiklos motyvacija turi būti ugdoma abai anksti, kai vaikui kyla noras bendrauti. Be to, teisinis ugdymas yra demokratinio auklėjimo pamatas.” (Prakapas R., Žilinskienė R., 2008)

Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas labai priklauso nuo to, kokiomis priemonėmis įgyvendina teisinį ugdymą.

Šlapauskas V. (2004) nurodo tam tikras priemones, kuriomis ir yra įgyvendinamas teisinis ugdymas. Viena iš jų – teisinės informacijos turinys, kuris išdėstomas įvairiose programose, vadovėliuose, knygose, kodeksuose ir įstatymuose, periodinėje spaudoje, radijo ir televizijos laidose, internete. Didelę jo dalį sudaro įvairios vertybės: pavyzdžiui, tiesos, gėrio, grožio, tikėjimo, teisingumo, atjautos, pakantumo, patriotizmo, žinojimo, profesinės ir t.t. Jos sudaro teisinio auklėjimo turinio esmę, bet ne visą turinį. Kita teisinio auklėjimo priemonė yra žodis, kalba. Kalba yra pagrindinė bendravimo priemonė. Ja atskleidžiamas pasaulis ir prabylama į sąmonę, pajudinami įmigę pasąmonės laukai, išryškinamo mintys, jausmai, plečiamos asociacijos. Kalba išreiškiamos mintys, jausmai ir valios sprendimai. Todėl teisiškai auklėjant, teikia rūpintis bręstančios asmenybės teisinio žodyno formavimosi ir teisinės kalbos tobulinimu <...> Labai svarbi teisinio auklėjimo priemonė yra veiksmas. Veiksmas kas nors daroma siekiant tikslo. Auklėjimas yra tikslingų veiksmų atlikimas. Įvairūs tyrimai įtikina, kad praktinis auklėtinių veiksmas palieka jiems gilų pėdsaką, gilesnį už žodinį poveikį. Labai svarbi teisinio auklėjimo priemonė yra teisėto elgesio pavyzdys. Pavyzdys yra pats auklėtojo asmuo (pvz., tėvas, mokytojas, Seimo narys), jo mintys, kalba ir veikla. Kad šis pavyzdys būtų geras, patrauklus, šią priemonę (auklėtojo asmenį) savo pastangomis reikia tobulinti, nes joks žmogus nėra tobulas. Savo asmens tobulinimas tampa metodu, kuriuo siekiama gero pavyzdžio.

1.3. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų žinių/žinojimo reikšmė teisiniam išprusimui

Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi turėti pakankamai žinių apie vaiko teises ir pareigas. „Pasak Lietuvos edukologijos patriarcho Leono Jovaišos (2000), žinojimas - tai žinių suvokimo išlaikymas atmintyje, gebėjimas atgaminti. Žinojimas - įgytos informacijos tikrumo pergyvenimas, išreiškiamas vidine ir išorine kalba, įgytų ryšių ir jų visumos atspindys sąmonėje.

Skiriamos trys žinojimo formos:

- 1) episteminė (tikrovės daiktų, procesų ir jų aiškinimas),
- 2) instrumentinė, technologinė (veikimo, veiklos būdų ir priemonių),
- 3) vertinamoji (normų, etalonų, tikslų ir priartėjimo prie jų žinojimas).

Žinios yra žinojimo esmė. jų formos yra tokios pat, kaip ir žinojimo. Žinojimas dažniausiai yra empirinis (siejamas su patirtimi). Žmonės gauna žinių iš savo draugų, artimųjų, bendradarbių, knygų, periodinės spaudos ir iš masinių informavimo priemonių (radijo, televizijos ir kt.). Žmonės

gali pasitikrinti, ar jų žinios yra teisingos. Jei jie negali to padaryti patys, tai yra profesionalai, kurie tai gali padaryti.” (Prieiga per internetą: <http://www.vsv.lt/mokymas/VSPM_sveikatos/1633.html>)

Anot Juodaitytės A. (2003) ugdymas apima visą vaiko psichinių ir socialinių savybių spektrą, tačiau atitinkamais vaikystės periodais (ikimokyklinėse ir jaunesniosiose mokyklinėse) skirtingą jų dalį. Pagrindinę reikšmę turi specifinių šio laikotarpio vaiko savybių tobulinimas.

Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turi žinoti demokratiškumo principus, kurie svarbūs teisiniam išprusimui bei turi jais vadovautis užtikrinant vaikų teises ir pareigas ikimokyklinėje įstaigoje. Anot Šlapausko V. (2004) teisinis auklėjimas yra demokratiškumo auklėjimo pagrindas, nes visuomenės tvarkos apsauga ir gynimas pirmiausia instotucijuojamas teise: teisės samprata ir teisine doktrina, teisės normų leidybos ir taikymo institucijomis, teisės normomis.

„Demokratiška vaikų darželio pedagogika būna ir racionali, ir meniška tuo pat metu” (Stærfeldt E., Mathiasen Ch.R. (1999)). Ikimokyklinio ugdymo pedagogai žinodami demokratiškumo principus gali užtikrinti vaikų teises darželyje.

Hansen K.A. (1997) išskiria tokius demokratiškumo principus:

- Galimybės ir asmeninis aktyvumas. Vaikų darželių auklėtojos gali taikyti tam tikrą elgesio modelį bei kurti aplinką, teikiančią galimybių asmeniniam aktyvumui. Kai vaikams sudaromos sąlygos įvairiai veiklai, jiems suteikiama galimybė rinktis. Kai vaikams padedama suvokti veiklos pobūdis ir į ją įsitraukti, jie akivaizdžiai pamato, kaip svarbu būti aktyviems. Pasirinką jiems priimtina veiklos būdą, ką nors naujo pažinę ar sukūrę, vaikai džiaugiasi jiems suteikta galimybę būti aktyviems.
- Veiklumas ir galimybė veikti. Auklėtojos veikdamos kartu su vaikais, sukuria aplinką ir galimybę būti veikliems. Tai vyksta efektyviausiai, kai vaikams suteikiamos galimybės mokytis vadovauti, spręsti už save ir kitus, teisingai pasirinkti vieną ar kitą veiklos būdą ir pagal savo amžių bei gebėjimus prisiimti atsakomybę.
- Pastangų bendrumas. Anot dr. Seefeldr, “auklėtojoms nederėtų nuolatos vaikams nurodinėti ir tikėtis, kad maiyliai akiai viską vykdys. Auklėtojos turėtų labiau gilintis, kaip jie jaučiasi, kokios jų reakcijos, kaip jie bendrauja vienas su kitu, o ne visą dėmesį skirti užduočių ar įgudžių išmokimui” (Seefeldr ir Barbour, 1994, p. 584).
- Minties ir žodžio laisvė. Minties ir žodžio laisvė yra itin svarbi atviros visuomenės sąlyga, kuri pirmiausia išnyksta visuomenei užsisklendžiant. Mažiems vaikams sverbesnė yra tiesioginė, betarpiška valios ir minčių reiškimo patirtis. Vaikai darželiuose “skatinami” turėti savo nuomonę ir ją reikšti.

- Pagarba, o ne diktatas. Auklėtojos turi prižiūrėti, kad vienas vaikas ar nedidelė jų grupelė neprimestų savo valios kitiems vaikams. Kuriama pakantumo atmosfera, skatinanti pagarbą kiekvienam žmogui. Tai nereiškia, kad kiekvienam turi patikti kiekvienas. Tai reiškia, kad kiekvienas turi gerbti kito asmens orumą, įsitikinimus ir prigimtines teises. Bendraudami vaikai turi nepasiduoti pykčiui ir nesantaikai, išlaikyti pagarbą ir neužgailioti vienas kito. Kiekvieno vaiko veiksmų poveikis kitiems turi būti atitinkamai įvertintas. Kadangi maži vaikai dar nesugeba tvardyti ir atsakyti už savo veiksmus, auklėtojos gali ir turi padėti jiems išmokti gerbti bendraamžius ir suaugusiuosius.
- Pakantumas skirtingumams ir bendrumo jausmas. Siekdami, kad vaikai toleruotų etninę ir kultūros įvairovę, auklėtojos ir tėvai privalo skiepyti jiems užuojautą ir pagarbą kitiems bei pakantumą skirtingumams. Tai yra daugiau, negu “sukurti vienodas galimybes visiems žmonėms”, nepaisant rasės, religijos, lyties, fizinės ir psichinės sveikatos.”

Labai svarbu, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai vadovautųsi šiais demokratiškumo principais, užtikrinant vaiko teises ir pareigas.

„Vaikai ikimokyklinėje įstaigoje auklėjami demokratišku stiliumi:

- gerbiamas vaikas, auklėtojas jam palankus, nuoširdus, dėmesingas;
- vaikas skatinamas spręsti, siūlyti, rinktis ir planuoti veiklą, atlikimo būdus, rinktis priemones ir kt.;
- natūraliu elgesiu ir specialiai paryškinant modeliuojama, kaip bendrauti, tartis, aiškintis, reikšti ir ginti savo nuomonę, priimti ir gerbti kito jausmus;
- kartu su vaikais kuriamos taisyklės, reguliuojančios vaikų elgesį, veiklos laisvę, ribas;
- auklėtoja pastebi, kada vaikui jos pagalba būtina ir ją suteikia;
- vaikai skatinami savikontrolei, būti atsakingiems už savo poelgius;
- vaikai pagiriami už gerus poelgius, pastangas tinkamai elgtis;
- objektyviai vertinamas vaiko netinkamas elgesys, o ne jis pats;
- pasitikima vaiku, tikima, kad vaikas nori ir geba elgtis tinkamai, tai garantuoja vaikui saugumą ir vidinę ramybę.

Auklėtojo savybės, lemiančios bendravimą ir bendradarbiavimą su vaikais, tėvais ir kolegomis:

- meilė vaikams;
- kūrybiškumas;
- darbštumas;
- profesionalumas;

- pasitikėjimas savimi;
- intelektas;
- tolerancija;
- humoro jausmas;
- komunikabilumas;
- pedagoginė patirtis;
- jautrumas;
- artistiškumas;
- entuziazmas;
- atvirumas;
- mąstymo kritiškumas.”

(Prieiga per internetą: < www.jiezo-gimnazija.lt/out_data/darzelio%20programa.doc)

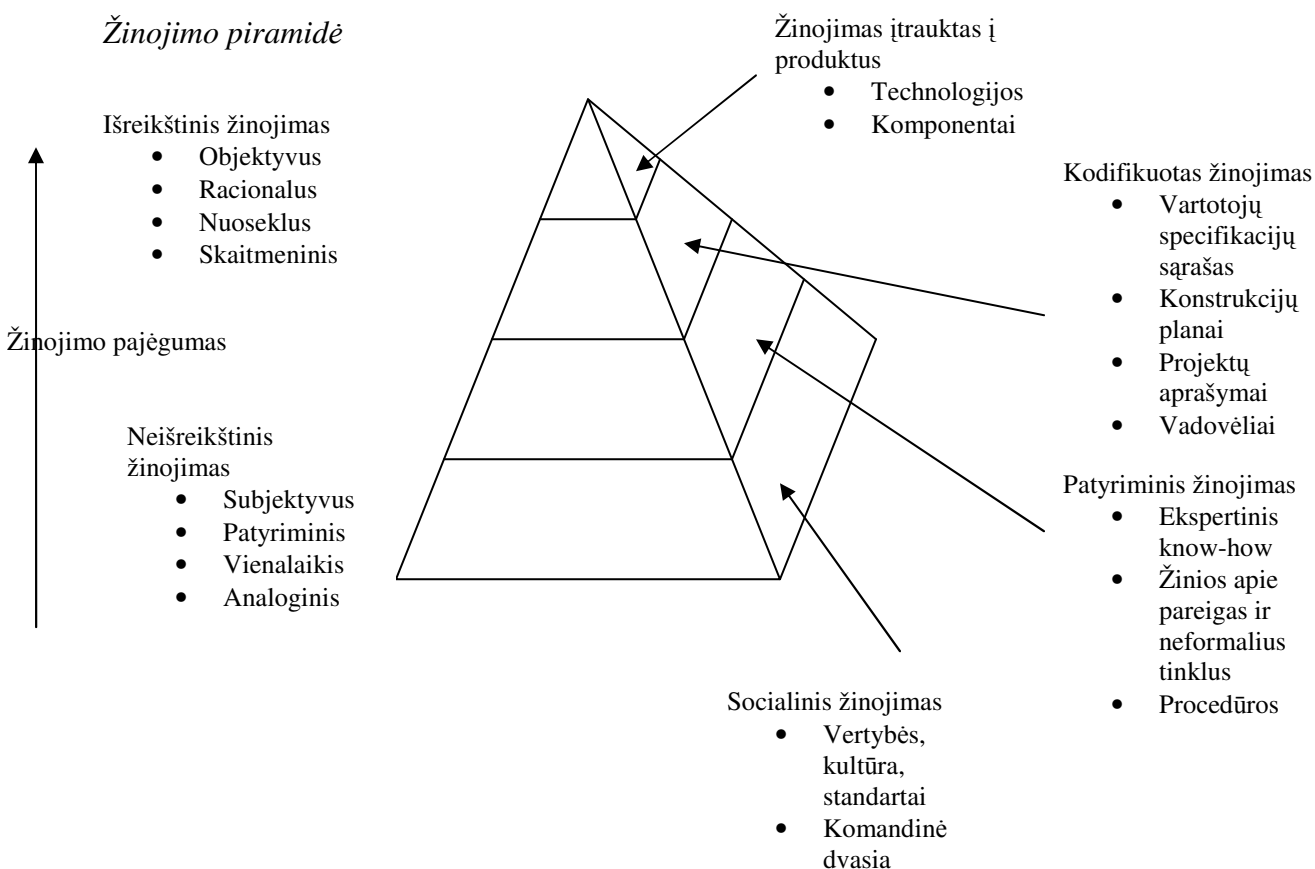
Ikimokyklinio ugdymo pedagogai vertindami vaiko teisių ir pareigų svarbą atsižvelgia į vaiko poreikius. „Vertinant vaiko poreikius laikomasi šių principų:

- Vaiko gerovės, kuri užtikrinama organizuota socialinių paslaugų ir institucijų sistema, sukurta padėti vaikui pasiekti patenkinamus gyvenimo, sveikatos ir asmeninių bei socialinių ryšių standartus, kurie leistų jam išplėtoti visus gebėjimus ir pagerintų jo gyvenimo kokybę.
- Vaiko interesų prioritetiškumo. Vaiko gerovės užtikrinimas yra prioritetinė valstybės socialinės ekonominės politikos formavimo ir įgyvendinimo sritis. Imantis kokių nors veiksmų, pirmiausia turi būti paisoma vaiko interesų ir atsižvelgiama į jų poveikį vaiko gerovei.
- Nediskriminavimo. Visiems vaikams garantuojamos JT vaiko teisių konvencijoje įtvirtintos teisės nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą rasės, lyties, kalbos, tautybės, socialinės padėties, sveikatos ar kokių nors kitokių aplinkybių.
- Vaiko dalyvavimo užtikrinimo principas. Užtikrinama vaiko teisė veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su vaiko gerove šeimoje ir visuomenėje, sudarant vaiko aktyvaus dalyvavimo galimybes. Kai sprendžiamas koks nors su vaiku susijęs klausimas, vaikas, gebantis suformuluoti savo pažiūras, išklausomas tiesiogiai (o jeigu tai neįmanoma – per atstovą), ir priimant sprendimą, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams, į jo nuomonę atsižvelgiama.

- Privatumo. Vaikas turi teisę turėti savo privatumą ir nuosavybę. Vaikas turi būti apsaugotas nuo nebūtinai kišimosi į jo gyvenimą.
- Saugumo. Vaikas turi teisę jaustis saugiai visais gyvenimo atvejais.
- Sistemiškumo. Vaiko poreikiai turi būti vertinami kompleksiskai.”

(Prieiga per internetą: <<http://www.lspa.lt/uploads/files/ce1766286e.pdf>>)

Kaip teigė Augustinaitis A. (2004) dažniausiai žinojimo sandara vertinama iš jau žinomų pozicijų, pasirenkant vieną ar kitą dominuojantį aspektą – pavyzdžiui edukacinių ar epistemologinių teorijų nuostatas. Viena iš labiausiai paplitusių edukacinių žinojimo teorijų, kuri iki šiol itin dažnai asocijuojama su žinių visuomenės poreikiais yra Davido Kolbo eksperimentinio mokymosi teorija (1976), jungianti tradicinio žinojimo, jo interpretavimo, kūrybiškumo ir inovacijų elementus, t.y. tai ką mes šiuo metu traktuojame kaip neišreikštinį žinojimą. Labiausiai apibendrintas šio tipo žinojimo sandaros modelis yra pateiktas RETINE (REgional Typology of Innovation Needs) projekto ataskaitoje (Muller, 2001)

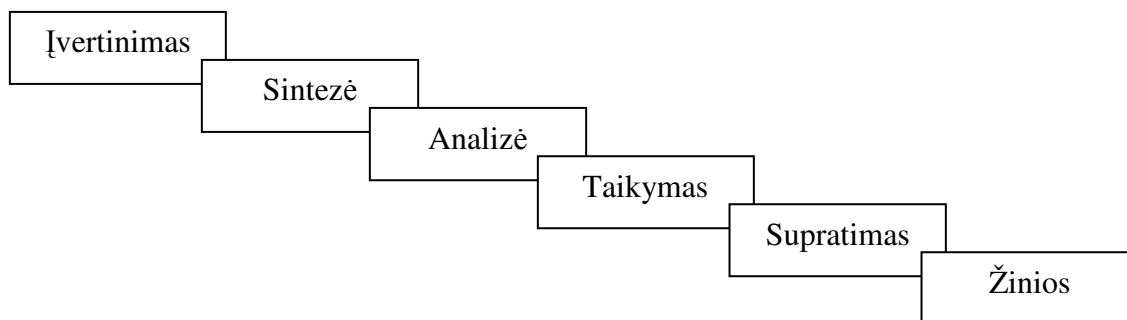

1 pav. Žinojimo piramidė (RETINE, 2001, p. 13)

Mokymas, o, tiksliau, nauji mokymo metodai ir formos, kol kas lieka vienintelė efektyvi žinojimo valdymo priemonė. Dar nėra specifinių žinojimo vadybos metodų, kurie tiesiogiai susietų žinojimą su organizavimu ir vadyba. Kitaip sakant, pateiktuose modeliuose pagrindinis veikėjas yra ne pats žinojimas, o į jo abstrakčias charakteristikas orientuota organizacinė veikla. Pati žinių sandara ir jos praktinės išraiškos “juodos dėžės” principu suformuojamos specifinėse edukacinės veiklos terpėse, naudojant naujas didaktines formas. Tačiau šio metodo šalininkai randa pakankamai rimtų praktinių argumentų ir šių žinojimo kriterijų tobulinimo rezervų. Paprastai jei nusakomi kaip komandiniai kolektyvinio patyrimo ir kompetencijos formavimo principai, kaip antai, lygios galimybės užtikrinant prieigą prie informacijos, naujovių ir bendro patyrimo, sugebėjimas plėtoti tarpusavio santykius ir tobulinti komunikaciją, leidžia įveikti pokyčių sukeltą nepusiausvyrą, padidina sprendimų pajėgumą, projektų vadybos ir lyderystės kokybę bei įgūdžius, sutrumpina sprendimų ciklą, sukuria metamokymo efektus, sukuria saugią aplinką krizių ir chotiškumo įveikimui, keičia mentalinius ir elgesio stereotipus, padrąsina bandymams ir ieškojimams, didina įvairovę ir suvienija pastangas, teikia malonumą ir motyvuoja.” (Prieiga per internetą: < http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Informacijos_mokslai/2004-29/31-45.pdf)

„B. Bloom mokymosi tikslų taksonomijos (žr. 3 pav.) taikymas. B. Bloom taksonomija padeda:

- planuoti ugdymą ir vertinti jo rezultatus

2 pav. B. Bloom mokymosi tikslų taksonomija

S. Bloom išvedė „taksonomiją“, kurioje pažymėjo 6 galimus kognityvinių (pažinimo, žinių įgijimo) tikslų lygius (Nuotolinio mokymosi dėstytojo vadovas, 2007):

1. **Žinojimas**, kuris grindžiamas atmintimi („žinoti“ šiuo atveju reiškia prisiminti faktus, sąvokas, klasifikacijas, kriterijus, metodus, taisykles, dėsningumus, ir pan.). Formuojant žinojimo lygmens tikslus siekiama numatyti, ką besimokantysis turėtų žinoti mokymosi proceso pabaigoje:

- faktus;
- tam tikros srities terminologiją;

- tam tikrus kriterijus;
- tam tikrus metodus;
- principus ir apibendrinimus;
- teorijas ir struktūras;
- klasifikacijas, kategorijas ir panašiai.

2. **Supratimas** (išversti, pasakyti savais žodžiais, interpretuoti, perpasakoti ir pan.). Supratimas – tai gebėjimas suteikti informacijai kitokią formą arba ją atpažinti, kai ji pateikiama kitokia forma. Šio lygmens tikslais siekiama parodyti, ką besimokantieji turės suprasti mokymosi proceso pabaigoje, pavyzdžiui:

- išversti tai, ką žino;
- interpretuoti tai, ką žino;
- apibūdinti, kaip sužinojo.

3. **Taikymas** (apibendrinti, parinkti, organizuoti, taikyti, supriešinti bei palyginti sąvokas, aplinkybes, ir pan.). Šiame lygmenyje konkrečiose situacijose sugebama naudoti abstrakcijas, taisykles ar dėsnius. Formuojant tikslus siekiama pabrėžti gebėjimą pritaikyti tam tikrą teoriją ir informaciją naujoje situacijoje.

4. **Analizė** (klasifikuoti, palyginti, sugretinti elementus, ryšius, priklausomybes, ir pan.) - tai gebėjimas suskaidyti informaciją į dalis ir apibūdinti šių dalių tarpusavio ryšius. Taigi šio lygmens tiksluose siekiama apibūdinti besimokančiųjų gebėjimus analizuoti, pavyzdžiui:

- konkrečios srities reiškinius;
- tam tikros srities sąryšius;
- organizacinius principus.

5. **Sintezė** (papasakoti, perduoti, sukurti, sudaryti planus, suformuluoti hipotezes, ir pan.) – tai sugebėjimas, remiantis tam tikra informacija, atskiromis dalimis bei elementais suformuoti visumą (pvz., naują modelį). Formuluojuojant šio lygmens tikslus siekiama apibūdinti besimokančiųjų gebėjimą:

- suformuoti tam tikrus naujus sąryšius;
- sudaryti vieningą planą;
- išvesti naujus abstrakčius ryšius.

6. **Įvertinimas** (susidaryti nuomonę, ginčytis, patvirtinti, įvertinti, nutarti, ir pan.) - tai sugebėjimas kiekybės ir kokybės atžvilgiu spręsti apie tai, kiek turinys ir metodai atitinka tam tikrus

nustatytus kriterijus. Šio lygmens tikslo formuluote siekiama išreikšti gebėjimą argumentuoti, palyginti priešingus požiūrius ir argumentus, daryti sprendimus ir panašiai. Formuluojant tokius tikslus bandoma nustatyti, ar besimokantieji mokymosi pabaigoje sugeba priimti sprendimus:

- remdamiesi vidiniais samprotavimais;
- remdamiesi išoriniais faktais ir įrodymais.

Pabaigoje reikėtų pabrėžti, kad tikslus ir uždavinius reikia formuluoti pagal kompetencijas, kurias programoje siekiama klausytojui suteikti.. Orientuojamės į kompetencijas, o ne į turinį.“(Prieiga per internetą: <http://www.ugdcentras.lt/download/Kaip_rengti_programa.pdf>)

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

2.1. Tyrimo metodologija

Magistro darbas pagrįžiamas šiomis teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis:

1. *Egzistencializmo filosofija*. „Perteikia tikėjimą laisve ir priima individualių veiksmų pasekmes, nors pabrėžia atsakomybę dėl pasirinkimo. Ji atsisako žmogų traktuoti kaip kokį nors daiktą. Svarbiausia iš egzistencializmo problemų – tai žmogaus egzistavimo laikiškumas ir laikinumas. Iškeliamą egzistencijos beprasmybės problema. Visos egzistencijos esmė – laikinumas. Egzistencialistai teigia, kad chaotiškas daiktų pasaulis yra priešiškas žmogaus sąmonei. Aplinka žmogui neturi jokios prasmės. Individo likimas ir charakteris priklauso tik nuo paties žmogaus, žmogus pats apsisprendžia ir visiškai atsako už savo poelgius, tačiau jis turi atsakomybės ir pareigos jausmą. Žmonių santykiuose nėra tarpusavio supratimo. Egzistencialistai neaptaria moralės normatyvinių principų. Mat žmogus neturi jokios iš anksto jam duotos priedermės ir tėra toks, kokiu pats save sukuria. Todėl beprasmybės ir jokios iš anksto nustatytos normos. Svarbu ne *kas*, o *kaip* pasirenkama. Žmogus visiškai laisvas, tačiau privalo atsakyti už savo veiksmus. Jis atsakingas tiek prieš save, tiek prieš visus. Taip K. Jaspersas ir Ž. P. Sartras atsakomybę priskiria ne tik individui, bet ir tautai bei žmonijai. Svarbiausios dorybės yra nuoširdumas ir asmeninis tikrumas. Svarbiausia išlikti savimi gyvenimiškoje situacijoje, absurdo akivaizdoje, nepasiduoti nuasmeninimui, susvetimėjusiai aplinkai. Moralinis blogis yra atsakomybės jausmo stoka, abejingumas kitų išgyvenimams, nesąžiningumas.” (Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Egzistencializmas>>) Auklėjimo paskirtis - išmokyti ir įpratinti ugdytinį būti laisva asmenybe išlieka susijusi su tam tikra kultūra, kuri turi savo vertybes bei normas. (Bitinas, 2000)
2. *Pragmatizmo teorija*. Pragmatizmo (gr. *pragma* - veiksmas, žodis) tiesos teoriją, remdamasis ne K. Markso, o Pirsu (Ch Peirse, 1839-1914) idėjomis, išvystė amerikietis Džeimsas (W. James, 1842-191). Pirsas pabrėžė, kad mūsų idėjos, įsitikinimai yra mūsų veiksmų taisyklės. Šiuo požiūriu pažinti - reiškia žinoti praktinius padarinius, kuriuos tas objektas (ar kokie nors veiksmai) gali sukelti. Džeimsas, akcentuodamas idėjų instrumentinę funkciją, sako, kad, praktiškai veikdami, vadovaujamės tam tikromis idėjomis ir tikime, kad mūsų veiksmai bus efektyvūs - duos norimus rezultatus. Jeigu sulaukiame teigiamą lauktą rezultatą, tai sakome, kad ta teorija, kuria vadovavomės yra teisinga ir atvirkščiai. Džeimso teigimu, žodžiai ir

teiginiai yra nurodymai, kaip galima keisti egzistuojančią realybę. Todėl teorijas reikia traktuoti kaip instrumentus. Jo požiūriu, žinių teisingumas siejasi su jų efektyvumu, praktiniu naudingumu. Kalbant apie Markso ir Džeimso pozicijas, tai jos skiriasi tuo, kad Marksas pabrėžia praktikos visuomeninį, o Džeimsas - asmeninį pobūdį. (prieiga per internetą: < <http://www.lzuu.lt/nm/failai/Filosofija/218311.html>.)

3. *Kontruktivizmo teorija*. Konstruktivistai (Bloom, Brown), teigia, kad žinios nėra galutinės, nekintamos ir tokios, kurias galima perteikti. Žinojimas iš dalies yra asmeniškasis, subjektyvus. Mokymas nėra tik žinių perteikimas, o labiau kaip patirties teikimas ir tolesnio dialogo sąsaja. Mokymasis yra socialinis vyksmas. (Pečiulis, 2004)

2.2. Tyrimo organizavimas ir metodika

Kardelio (2000) teigimu, kiekybinėje analizėje vyksta statistinių reiškinių interpretacija bei nuodugnus duomenų patikrinimas.

Tyrimo duomenys apdoroti MS Excel programa.

Tyrimo tikslas: ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste.

Tyrimo organizavimas. Prieš tyrimą buvo atlikta moklinės literatūros, LR teisinių dokumentų reglamentuojančių vaiko teises ir pareigas analizė, buvo perrngtos anketos: ikimokyklinio ugdymo pedagogams, bei ikimokyklinį ugdymą lankančių vaikų tėveliams.

Tyrimo imtis. 2011 m. balandžio mėn. buvo parengtos dvi anketos: ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėveliams. Pedagogams išdalintos 145 anketos, iš kurių grįžo 104 anketos. Tėveliams išdalintos 93 anketos iš kurių grįžo 82.

Anketą, skirtą ikimokyklinio ugdymo pedagogams sudaro 17 klausimų (žr. 1 priedą), anketa, skirta tėveliams sudaro 10 klausimų. (žr. 2 priedą).

Anketas sudaro:

1. **Ižanginė dalis**, kurioje kreipiamasi į respondentą su tikslu dalyvauti tyrime, paaiškinamas šio tyrimo tikslas, pateikiama anketos pildymo instrukcija. (abiejose anketose).

2. **Pagrindinė dalis**,

Anketa, kuri skirta ikimokyklinio ugdymo pedagogams:

1-4 klausimai, skirti įvertinti demografinius duomenis.

Anketa, skirta tėveliams:

1 – 2 klausimai, skirti įvertinti demografinius duomenis.

3. Baigiamoji dalis,

Anketa, skirta ikimokyklinio ugdymo pedagogams:

5 -17 klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti respondentų teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste.

Anketa, skirta tėveliams:

3 – 10 klausimai, kuriais siekta ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų teises žinias apie vaiko teises ir pareigas.

Visi anketos klausimai yra svarbūs atliekamam tyrimui, nes padės suformuluoti galutines darbo išvadas, kurios galėtų būti naudingos ir pačių organizacijų, kuriose buvo atliktas tyrimas.

Anketas sudaro šios klausimų rūšys:

- *Uždari dichotominiai klausimai* – tai klausimai, kuriuose iš dviejų atsakymų prašoma pasirinkti tik vieną, o atsakymų kategorijos aiškiai numatomos.
- *Uždari multichotominiai* – tai klausimai, kuriuose atsakymus reikia parinkti daugiau negu iš dviejų variantų;
- *Atvirieji klausimai* – tai klausimai, kuriuose reikia pasirinkti vieną ar kelis atsakymus, geriausiai atspindinčius respondento nuomonę.

Atsakymai skirstomi į šias rūšis:

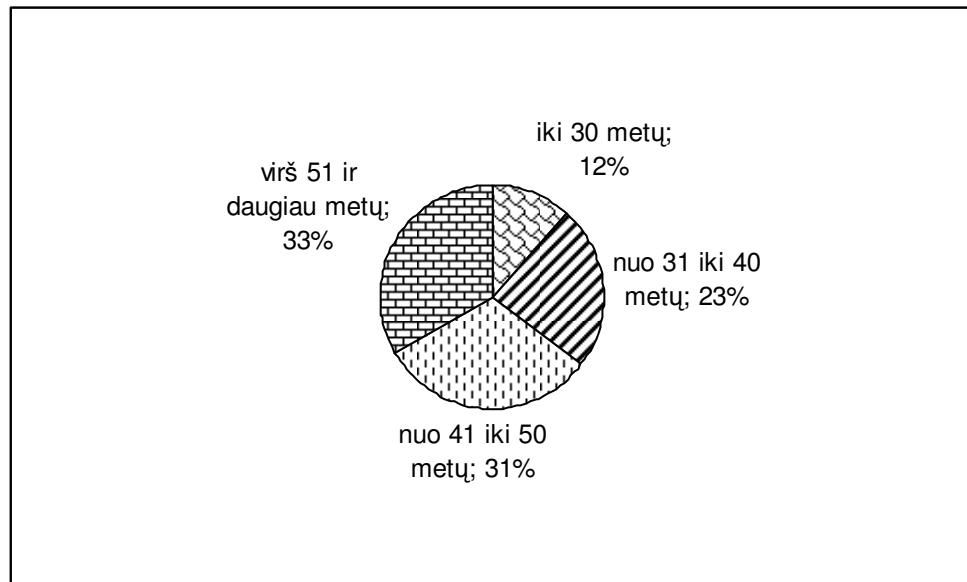
- *Dvivariančiai atsakymai* – kai pasirenkamas vienas iš dviejų pasiūlytų uždaru atsakymų;
Daugiavariantiniai atsakymai – kai pasirenkamas vienas ar keli, geriausiai atspindintys respondento nuomonę, atsakymai;
- *Atviri atsakymai* – kai respondetas gali pasirinkti alternatyvas, kurios nebuvo pateiktos uždaruose klausimuose.

Tyrimo etika: Prieš pateikiant anketas, respondentams buvo paaiškintas atliekamo tyrimo tikslas, užtikrintas anketos anonimiškumas ir konfidencialumas.

2.3. Tiriamųjų charakteristikos

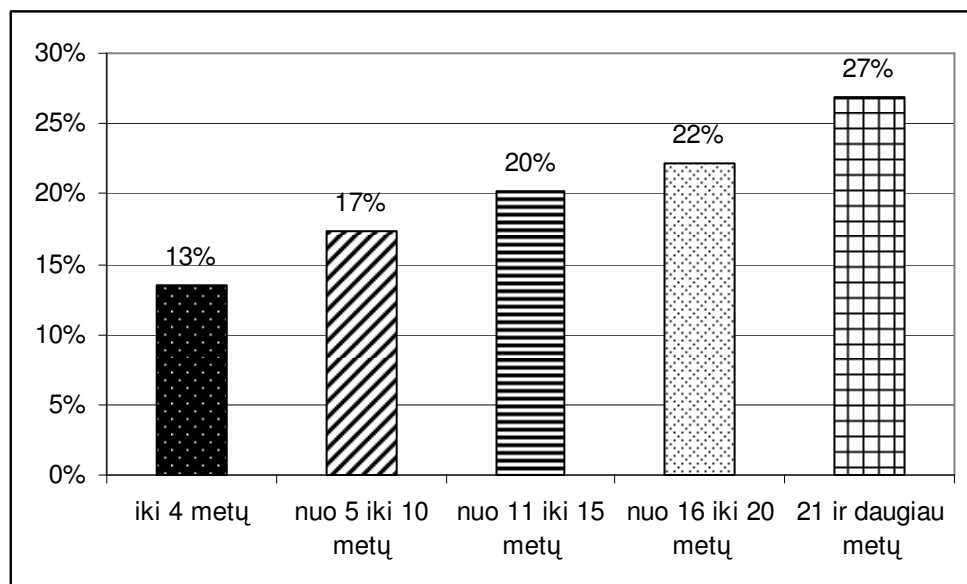
Kiekybiniame tyrime dalyvavo 104 ikimokyklinio ugdymo pedagogai iš Šiaulių, Kuršėnų, Kelmės miesto lopšelių – darželių.

Iš 1 paveikslu matyti, anketinėje apklausoje dalyvavo 104 ikimokyklinio ugdymo pedagogų iš jų 33 proc. yra virš 51 ir daugiau metų, 31 proc. – nuo 41 iki 50 metų, 23 proc. – nuo 31 iki 40 metų. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų iki 30 metų yra 12 proc.

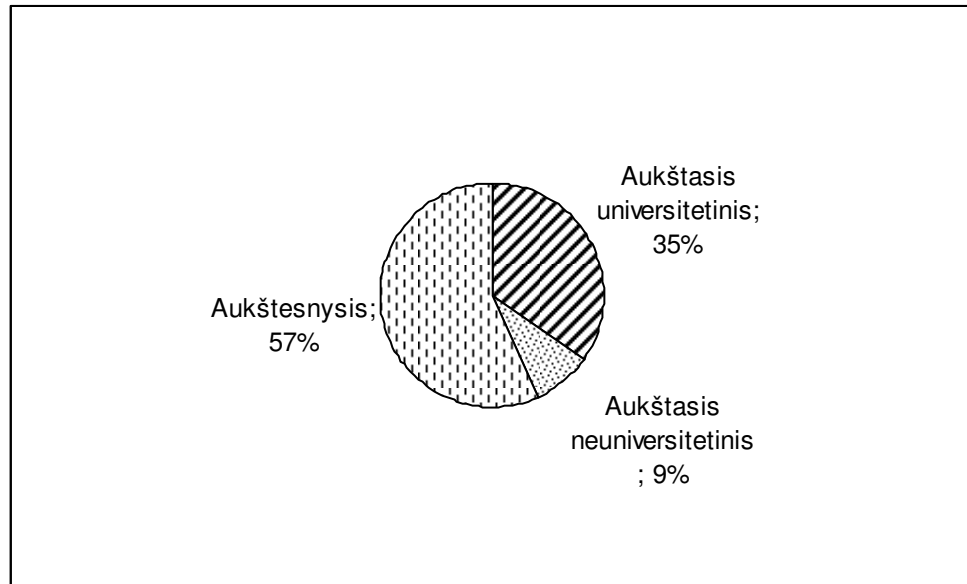
3 pav. **Tiriamųjų charakteristika amžiaus požiūriu (N=104)**

Kaip matome 3 pav. net 27 proc. turi virš 20 metų pedagoginio darbo stažo. 22 proc. – nuo 16 iki 20 metų pedagoginio darbo stažo, 20 proc. nuo 11 iki 15 metų pedagoginio darbo stažo, 17 proc. turi nuo 5 iki 10 metų pedagoginio darbo stažo, iki 4 metų pedagoginio stažo turi 13 proc.

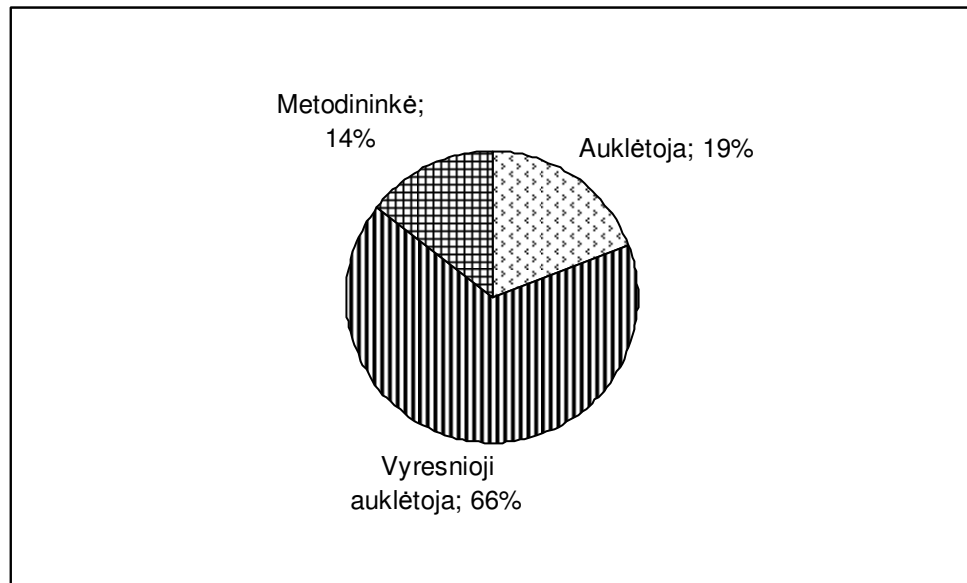
4 pav. **Tiriamųjų charakteristika pagal pedagoginį darbo stažą (N=104)**

Kaip matome iš 3 pav. daugiausia tiriamųjų turi aukštesnįjį išsilavinimą net 57 proc. , aukštąjį universitetinį turi 35 proc, aukštąjį neuniversitetinį turi 9 proc.

5 pav. Tiriamųjų išsilavinimo atžvilgiu (N=104)

Pagal 5 pav. duomenis galime teigti, kad daugelis tiriamųjų turi įgyję vyresniosios auklėtojos kvalifikacija 66 proc., auklėtojos kvalifikaciją turi 19 proc., metodininkės kvalifikaciją turi 14 proc. tiriamųjų.

6 pav. Tiriamųjų (ikimokyklinio ugdymo pedagogų) charakteristika pedagoginės kvalifikacijos požiūriu (N=104)

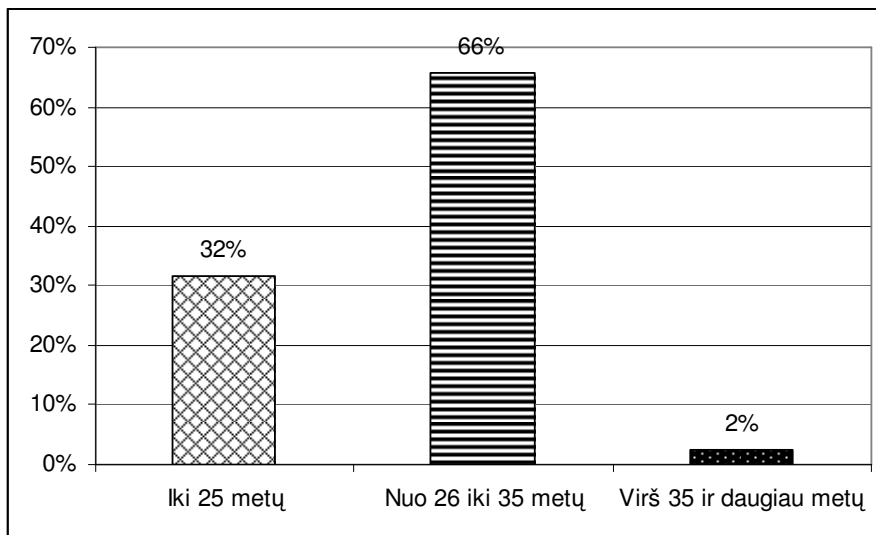
Iš 6 pav. matyti, kad 66 proc. vyresnioji auklėtoja, 19 proc. auklėtoja, 14 proc. metodininkė. Apibendrinant tiriamųjų charakteristiką, matome, kad tyrime dalyvavo daugiausia:

- virš 51 ir daugiau metų ;

- virš 20 metų turinčios pedagoginį darbo stažą;
- su aukštesniuoju išsilavinimu;
- Turinčios vyresniosios auklėtojos pedagoginę kvalifikaciją.

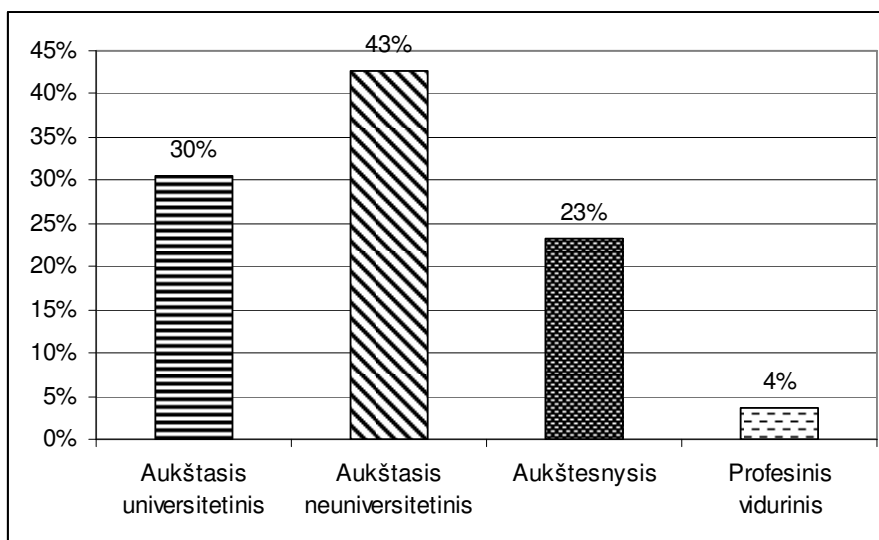
Kiekybiniame tyrime dalyvavo 82 ikimokyklinį ugdymą lankančių vaikų tėveliai iš Šiaulių, Kuršėnų, Kelmės miestų.

Iš 7 pav. matyti, kad 66 proc. nuo 26 iki 35 metų, 32 proc. – iki 25 metų, ir tik 2 proc. virš 35 ir daugiau metų.

7 pav. **Tiriamųjų charakteristika amžiaus požiūriu (N=82)**

Pagal 8 pav. galime teigti, kad daugiausia net 43 proc. tiriamieji turi aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. 30 proc. turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 23 proc. aukštesnįjį išsilavinimą, 4 proc. – profesinį vidurinį išsilavinimą.

8 pav. **Tiriamųjų charakteristika išsilavinimo požiūriu (N=82)**

Apibendrinant galime teigti, kad tyrime dalyvavo daugiausia tėvelių:

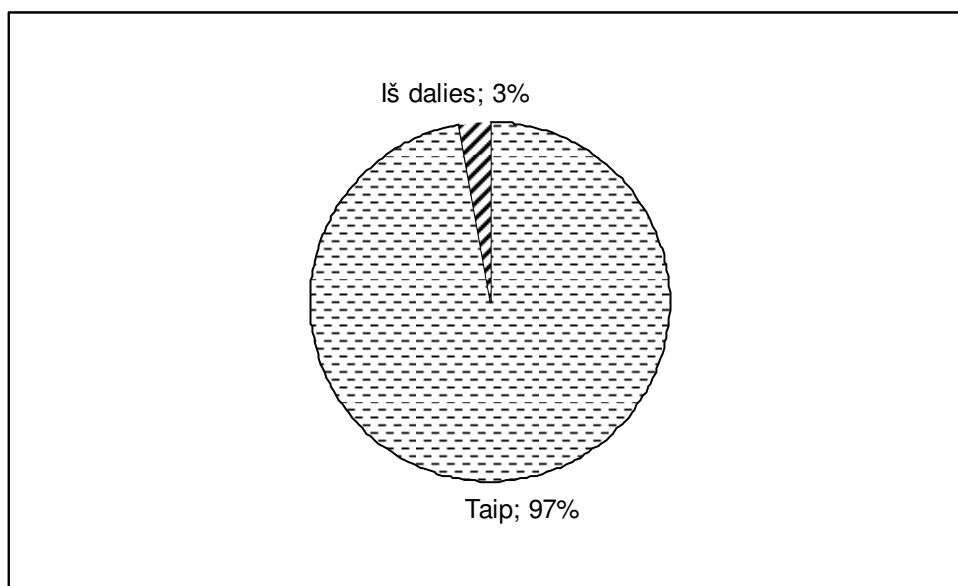
- Nuo 26 metų iki 35 metų;
- Turintys aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą.

3. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ TEISINIS IŠPRUSIMAS VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ ŽINOJIMO KONTEKSTE KIEKYBINIS TYRIMAS

3.1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų teisinis išprusimas vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste (ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuomonė)

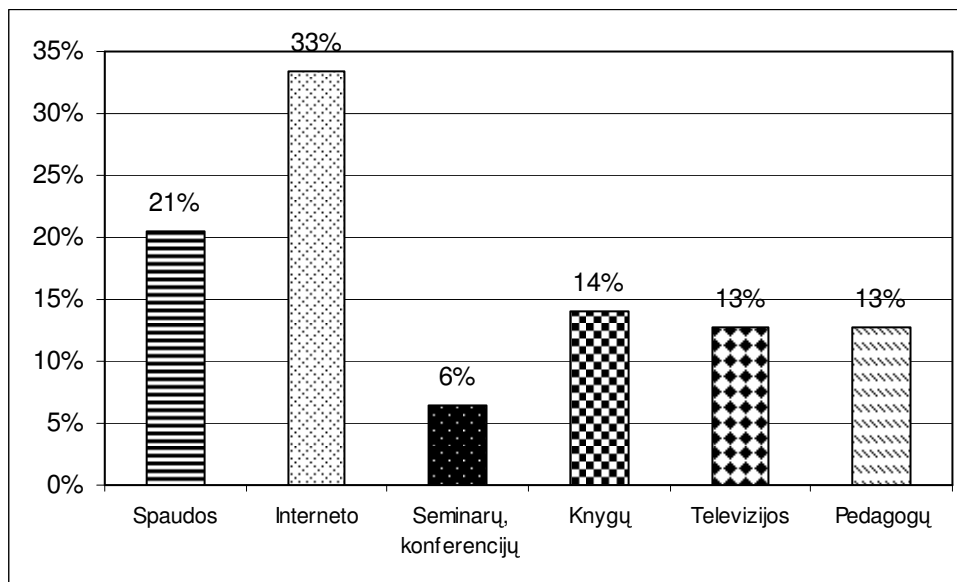
Siekiant ištirti pedagogų teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo kontekste buvo sudaryta anketa (1 priedas). Anketinėje apklausoje dalyvavo 104 ikimokyklinio ugdymo pedagogai iš Šiaulių, Kuršėnų, Kelmės miestų lopšelių – darželių. Aplausa vyko 2011 balandžio mėnesį.

Daugelis respondentų teigia, kad teisinis išprusimas yra būtinas (9 pav.), 97proc. atsakė taip, tik 3proc. respondentų atsakė, kad iš dalies būtinas.

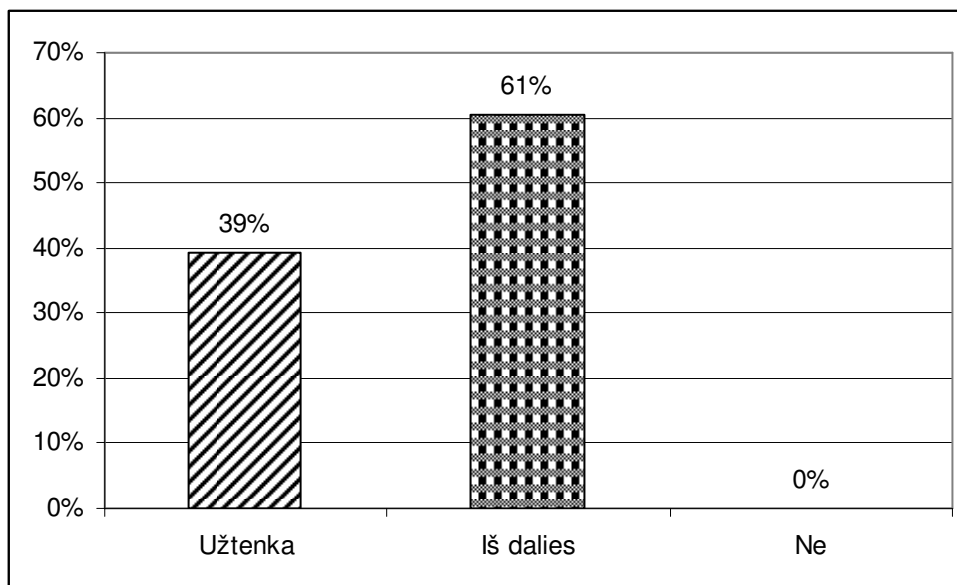
9 pav. Teisinis išprusimas būtinas ikimokyklinio ugdymo pedagogams (N=104)

Toliau ikimokyklinio ugdymo pedagogų buvo klausama iš kokių šaltinių jie sužino apie vaiko teises bei pareigas (10 pav.)

10 pav. **Informacijos šaltiniai, iš kurių pedagogai gauna informacijos apie vaiko teises bei pareigas (N=312)**

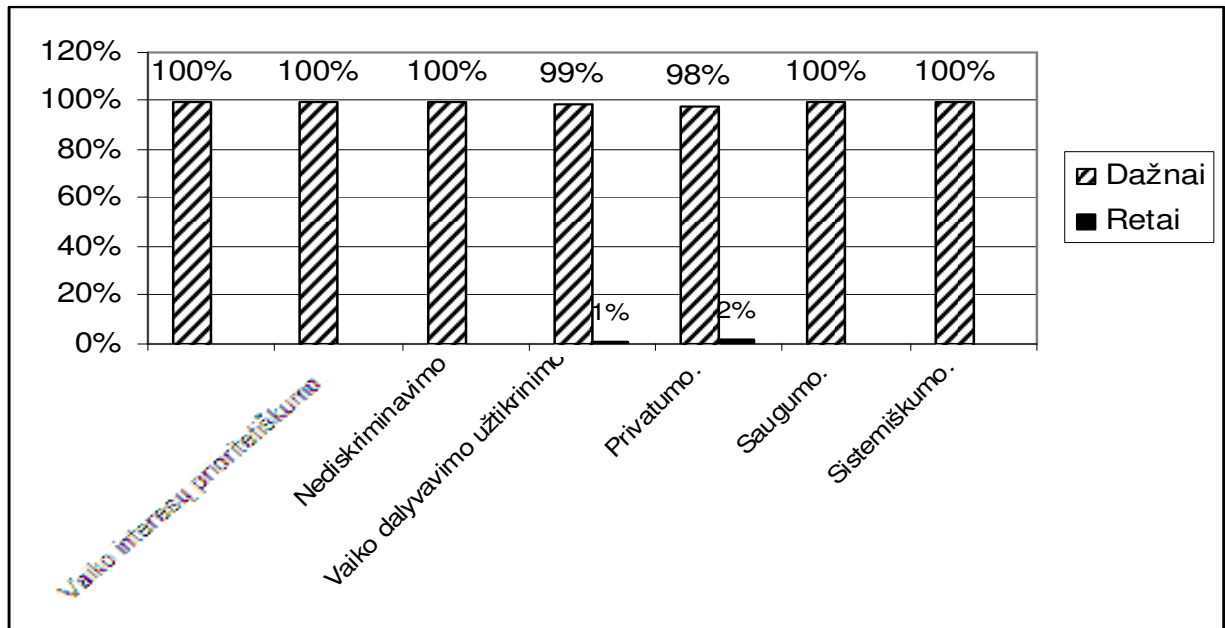
Iš 10 pav. matyti, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai informacijos apie vaiko teises bei pareigas gauna daugiausiai iš interneto 33proc., tai reiškia, kad respondantai naudojami naujovėmis. 21 proc. teigia, kad informacijos gauna iš spaudos, iš knygų 14 proc. Iš televizijos, pedagogų – 13 proc. Mažiausiai informacijos gauna seminarų, konferencijų metu – 6 proc.

11 pav. **Teisinių žinių pakankamumas apie ikimokyklinio amžiaus vaikų teises bei pareigas (N=104)**

11 pav. matyti, kad 61 proc. respondentų teigia, kad teisinių žinių apie ikimokyklinio amžiaus vaikų teises bei pareigas pakanka iš dalies, 39 proc. teigia, kad užtenka. Tai galime teigti, kad pedagogai turi iš dalies pakankamai teisinių žinių apie ikimokyklinio amžiaus vaikų teises ir pareigas.

Ikimokykliniame amžiuje labai svarbūs yra vaiko poreikiai. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai vertindami vaiko teisių ir pareigų svarbą turi atsižvelgti į vaiko poreikius. Siekiant išsiaiškinti ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuomonę apie vaiko poreikių vertinimo principus respondentams reikėjo užpildyti lentelę apie vaiko poreikių vertinimo principus.

12 pav. **Vaiko poreikių vertinimo principai (N=104)**

Kaip matyti iš 12 pav. didžioji dalis respondentų dažnai užtikrina vaiko poreikių principus, vertindami jų teises ir pareigas. 1 proc. respondentų teigia, kad retai užtikrina vaiko dalyvavimą, kuris yra svarbus ikimokyklinio amžiaus vaikų teisė, kuria turi dažnai užtikrinti pedagogas. 2 proc. respondentų teigia, kad retai užtikrina privatumą.

Vaiko gerovės, kuri užtikrinama organizuota socialinių paslaugų ir institucijų sistema, sukurta padėti vaikui pasiekti patenkinamus gyvenimo, sveikatos ir asmeninių bei socialinių ryšių standartus, kurie leistų jam išplėtoti visus gebėjimus ir pagerintų jo gyvenimo kokybę.

Vaiko interesų prioritetiškumo. Vaiko gerovės užtikrinimas yra prioritetinga valstybės socialinės ekonominės politikos formavimo ir įgyvendinimo sritis. Imantis kokių nors veiksmų, pirmiausia turi būti paisoma vaiko interesų ir atsižvelgiama į jų poveikį vaiko gerovei.

Nediskriminavimo. Visiems vaikams garantuojamos JT vaiko teisių konvencijoje įtvirtintos teisės nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą rasės, lyties, kalbos, tautybės, socialinės padėties, sveikatos ar kokių nors kitokių aplinkybių.

Vaiko dalyvavimo užtikrinimo principas. Užtikrinama vaiko teisė veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su vaiko gerove šeimoje ir visuomenėje, sudarant

vaiko aktyvaus dalyvavimo galimybes. Kai sprendžiamas koks nors su vaiku susijęs klausimas, vaikas, gebantis suformuluoti savo pažiūras, išklausomas tiesiogiai (o jeigu tai neįmanoma – per atstovą), ir priimant sprendimą, jeigu tai neprieštaruoja paties vaiko interesams, į jo nuomonę atsižvelgiama.

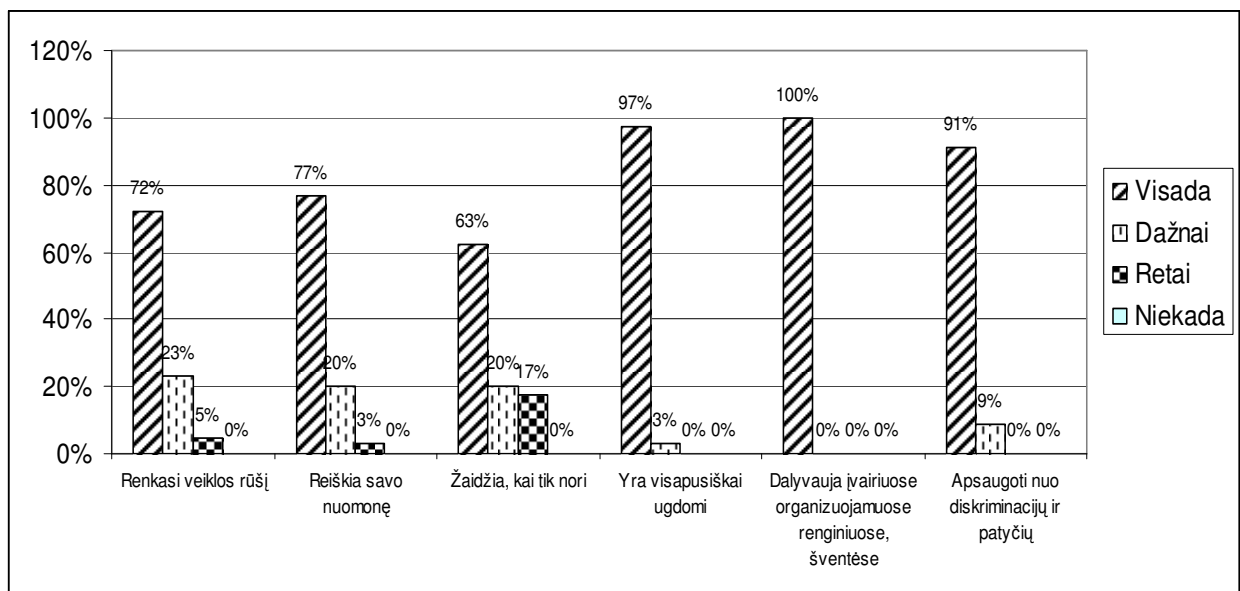
Privatumo. Vaikas turi teisę turėti savo privatumą ir nuosavybę. Vaikas turi būti apsaugotas nuo nebūtino kišimosi į jo gyvenimą.

Saugumo. Vaikas turi teisę jaustis saugiai visais gyvenimo atvejais.

Sistemiškumo. Vaiko poreikiai turi būti vertinami kompleksiskai.”

(Prieiga per internetą: <<http://www.lspa.lt/uploads/files/ce1766286e.pdf>>)

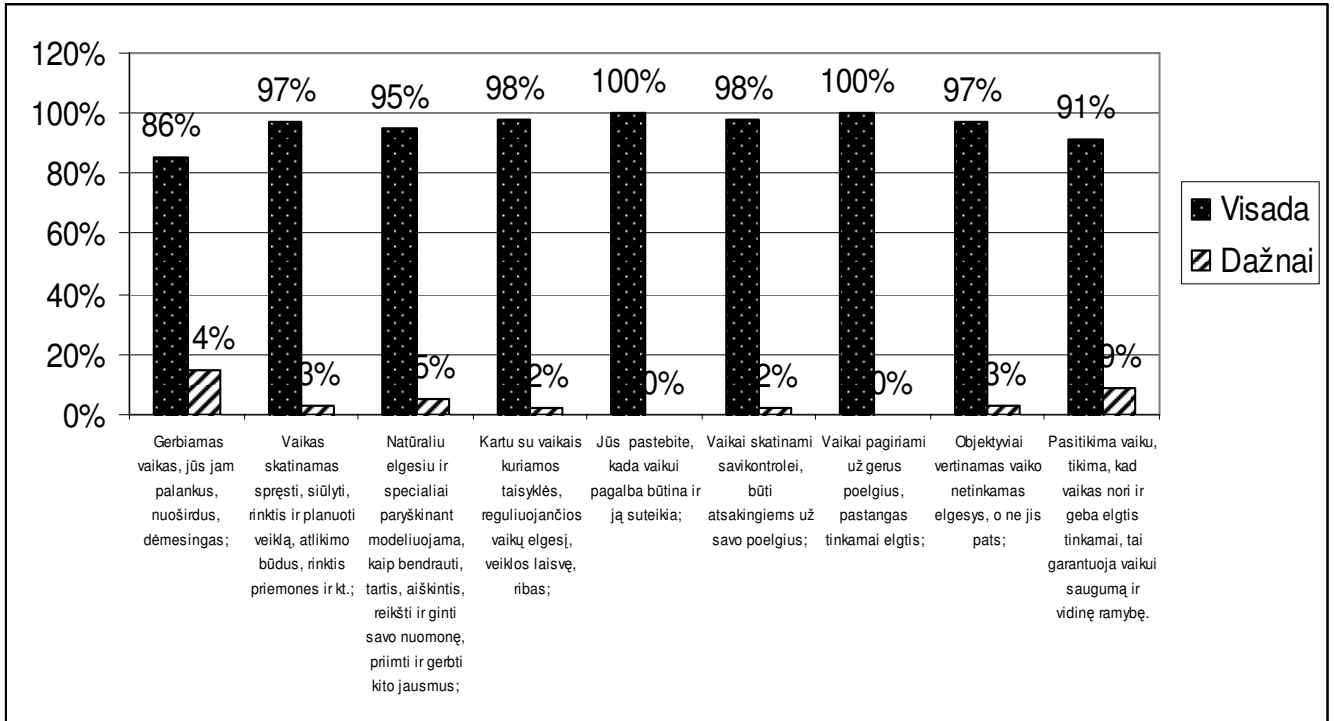
Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turi žinoti vaiko teises ir pareigas, kad jų nepažeistų. Ikimokyklinio amžiaus vaikas, daugiausia laiko praleidžia grupėje, respondentams reikėjo atsakyti apie vaiko teises grupėje.

13 pav. Vaikas grupėje (N=104)

Iš 13 paveikslo matyti, kad daugelis respondentų teigia, kad vaikas grupėje visada: dalyvauja įvairiuose organizuojamuose renginiuose, šventėse – 100 proc., yra visapusiškai ugdomi – 97 proc., apsaugoti nuo diskriminacijų ir patyčių – 91 proc., reiškia savo nuomonę 77proc., renkasi veiklos rūšį 72 proc. 17 proc. respondentų teigia, kad vaikai retai žaidžia kada tik nori. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turėtų sudaryti sąlygas vaikams žaisti, kada tik nori.

Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turi žinoti demokratiškumo principus, kurie svarbūs teisiniam išprusimui, bei turi jais vadovautis užtikrinant vaikų teises ir pareigas ikimokyklinėje įstaigoje.

14 pav. Demokratiško ugdymo stilių naudojimas (N=104)

Iš 14 pav. matyti, kad respondentai visada naudojami demokratiškumo principais. Prie demokratiškumo ugdymo principo “gerbiamas vaikas, jūs jam palankus, nuoširdus, dėmesingas” 14 proc. respondentų teigia, kad dažnai šį principą naudoja.

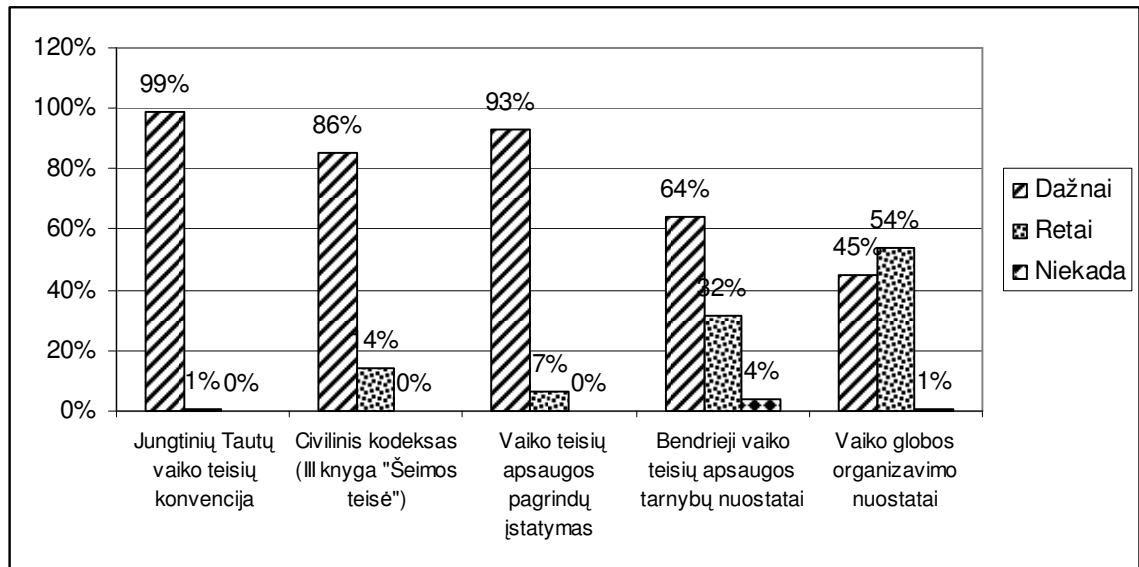
Anot Šlapausko V. (2004) teisinis auklėjimas yra demokratiškumo auklėjimo pagrindas, nes visuomenės tvarkos apsauga ir gynimas pirmiausia institucijuojamas teise: teisės samprata ir teisine doktrina, teisės normų leidybos ir taikymo institucijomis, teisės normomis.

Ikimokyklinis ugdymas remiasi demokratiškumo principais, kurie yra labai svarbūs ugdymo procese. Kad vaiko teisės nebūtų pažeidžiamos, pedagogas turi visada gebėti naudotis demokratiškumo principais. „Galimybės ir asmeninis aktyvumas. Vaikų darželių auklėtojos gali taikyti tam tikrą elgesio modelį bei kurti aplinką, teikiančią galimybių asmeniniam aktyvumui. Kai vaikams sudaromos sąlygos įvairiai veiklai, jiems suteikiama galimybė rinktis. Kai vaikams padedama suvokti veiklos pobūdis ir į ją įsitraukti, jie akivaizdžiai pamato, kaip svarbu būti aktyviems. Pasirinką jiems priimtina veiklos būdą, ką nors naujo pažinę ar sukūrę, vaikai džiaugiasi jiems suteikta galimybę būti aktyviems. Veiklumas ir galimybė veikti. Auklėtojos veikdamos kartu su vaikas, kuria aplinką ir galimybę būti veikliams. Tai vyksta efektyviausiai, kai vaikams

suteikiamos galimybės mokytis vadovauti, spręsti už save ir kitus, teisingai pasirinkti vieną ar kitą veiklos būdą ir pagal savo amžių bei gebėjimus prisiimti atsakomybę. Pastangų bendrumas. Anot dr. Seefeldr, „auklėtojoms nederėtų nuolatos vaikams nurodinti ir tikėtis, kad mayliai akiai viską vykdys. Auklėtojos turėtų labiau gilintis, kaip jie jaučiasi, kokios jų reakcijos, kaip jie bendrauja vienas su kitu, o ne visą dėmesį skirti užduočių ar įgudžių išmokimui” (Seefeldr ir Barbour, 1994, p. 584). Minties ir žodžio laisvė. Minties ir žodžio laisvė yra itin svarbi atviros visuomenės sąlyga, kuri pirmiausia išnyksta visuomenei užsislendžiant. Mažiems vaikams sverbesnė yra tiesioginė, betarpiška valios ir minčių reiškimo patirtis. Vaikai darželiuose “skatinami” turėti savo nuomonę ir ją reikšti. Pagarba, o ne diktatas. Auklėtojos turi prižiūrėti, kad vienas vaikas ar nedidelė jų grupelė neprimestų savo valios kitiems vaikams. Kuriama pakantumo atmosfera, skatinanti pagarbą kiekvienam žmogui. Tai nereiškia, kad kiekvienam turi patikti kiekvienas. Tai reiškia, kad kiekvienas turi gerbti kito asmens orumą, įsitikinimus ir prigimtines teises. Bendraudami vaikai turi nepasiduoti pykčiui ir nesantaikai, išlaikyti pagarbą ir neužgailioti vienas kito. Kiekvieno vaiko veiksmų poveikis kitiems turi būti atitinkamai įvertintas. Kadangi maži vaikai dar nesugeba tvardyti ir atsakyti už savo veiksmus, auklėtojos gali ir turi padėti jiems išmokyti gerbti bendraamžius ir suaugusiuosius. Pakantumas skirtingumams ir bendrumo jausmas. Siekdami, kad vaikai toleruotų etninę ir kultūros įvairovę, auklėtojos ir tėvai privalo skiepyti jiems užuojautą ir pagarbą kitiems bei pakantumą skirtingumams. Tai yra daugiau, negu “sukurti vienodas galimybes visiems žmonėms”, nepaisant rasės, religijos, lyties, fizinės ir psichinės sveikatos.” (Hansen A. 19-21p.)

Gebėjimas naudotis demokratiškumo principais ikimokyklinėje įstaigoje rodo pedagogų išprusimą.

Toliau respondentų buvo klausama: „Kokiais dokumentais naudojate gilinant žinias apie vaiko teises, bei pareigas?”

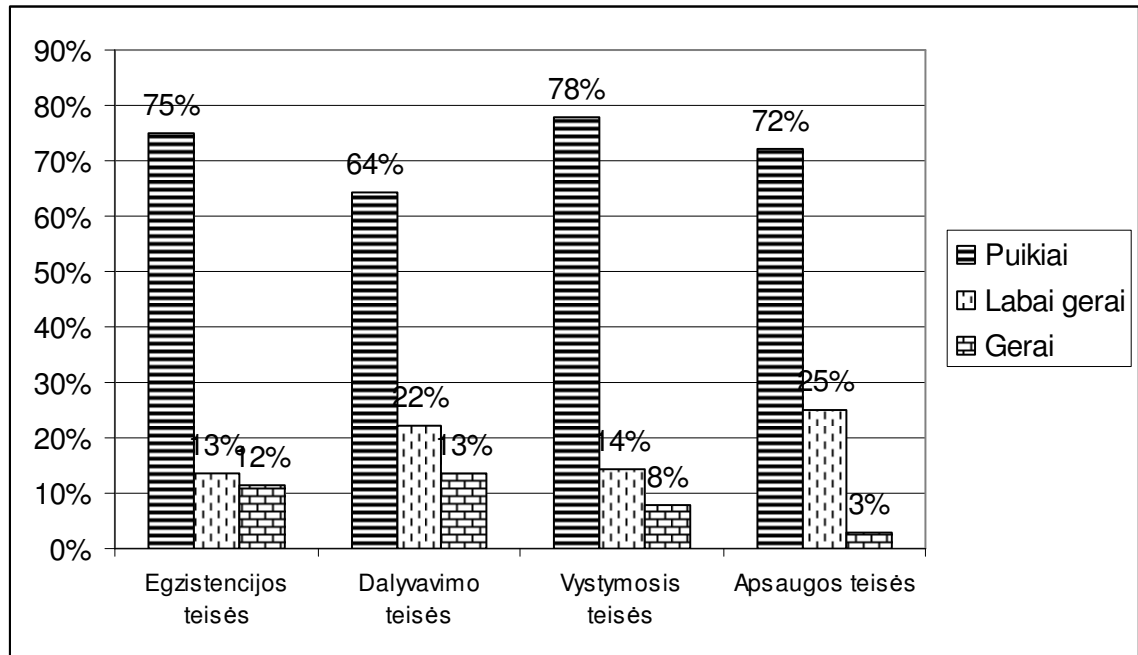

15 pav. **Dokumentai, kuriais ikimokyklinio ugdymo pedagogai naudojami gilinant žinias apie vaiko teises, bei pareigas (N=104)**

Iš 15 pav. matyti, kad dažnai respondentai gilina savo žinias naudodamiesi Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija 99 proc., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu 93 proc.. Rečiausiai 54 proc, respondentų naudojami – vaiko globos organizavimo nuostatomis. „Šiandien vaiko ir žmogaus teisių supratimas bei žinojimas yra atsakingos visuomenės požymis. Vienas svarbiausių teisinių dokumentų, apibrėžiančių pagrindinius vaiko poreikius ir vaiko teises, yra 1989 m. priimta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija.” (Prieiga per internetą: <<http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/80>>). „Vaiko teisių konvencija – svarbiausias vaiko teises ginantis dokumentas, susilaukęs didelio tarptautinio pripažinimo ir palaikymo. Konvencija apibrėžia pagrindinius standartus, kurių įgyvendinimas užtikrina tinkamas vaiko gyvenimo sąlygas. Vaiko teisės, apibrėžtos Konvencijoje jokių būdu nėra leidimas vaikui elgtis netinkamai, negerbti suaugusiųjų arba nustatytų visuomeninių taisyklių. Vaiko teisės – tai pačių būtinausių vaiko poreikių apibrėžimas, nurodantis, ko reikia, kad vaikai augtų sveiki ir laimingi, kad tinkamai vystytųsi jų asmenybė. Vaiko teisių konvencija – tai tarptautinis susitarimas, numatantis pagrindinius standartus, kurie užtikrina vaiko gerovę ir suteikia teisę kiekvienam vaikui sėkmingai augti ir vystytis. Konvencija nėra vaiko „Norų knygutė”. Tai – svarbus ir rimtas teisinis dokumentas, užtikrinantis žmogaus ir jo prigimtinių teisių apsaugą, apsaugantis jo orumą ir išreiškiantis pagarbą žmogaus asmenybei. Teisės remia pozityvų vaiko įvaizdį, tinkamą pagarbą vaikui, o vadinasi žmogaus teisėmis iš esmės. Konvencija rūpinasi ne tik vaiko, tačiau ir jo šeimos apsauga – šis dokumentas numato tėvų ar globėjų teisę gauti tinkamą paramą ir valstybės pagalbą auklėjant ir ugdant vaikus. Konvencija pripažįsta, kad vaiko šeima – tai geriausia aplinka tinkamai jo raidai, augimui, mokymuisi, o tėvai (arba vaiko globėjai) turi teisę

auklėti vaiką taip, kaip mano tai esą teisinga, jei tai nepažeidžia vaiko teisių. Taigi, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija buvo sukurta ne tam, kad patenkintų vaiko norus, tačiau tam, kad apibrėžtų minimalius standartus, kurie reikalingi užtikrinti vaiko ir šeimos gerovę.” (Prieiga per internetą: <<http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/81>>)

Vaiko teisių konvencijoje kalbama apie keturias vaikų teisių grupes: egzistencijos, vystymosi, apsaugos, dalyvavimo. Todėl buvo klausama: “Kaip jūs žinote pagrindines ikimokyklinio amžiaus vaikų teises?”

16 pav. **Pedagogų žinios apie ikimokyklinio amžiaus vaikų pagrindines teises (N=104)**

Kaip matyti 16 pav. respondentai puikiai žino vystymosi teises 78 proc., egzistencijos teises 75 proc., apsaugos teises 72 proc. dalyvavimo teises puikiai žino 64 proc. respondentų. atsakymų „patenkinamai”, „prastai”, „blogai” niekas nepasirinko.

Ketrios pagrindinės teisių grupės ikimokykliniame amžiuje.

„Egzistencijos teisės apima vaiko teisę gyventi ir turėti viską, kas reikalinga jo egzistavimui. Tai – tinkamos gyvenimo sąlygos, būstas, visavertė mityba ir teisė į medicininį aptarnavimą. Kaip šios teisės įgyvendinamos ikimokyklinėse vaikų ugdymo institucijose? *Pedagogai* – neverčia vaikų valgyti, nemigdo jų per prievartą; garantuoja pakankamą ir saugų vaikų buvimą lauke. *Vaikai* – vadina vienas kitą vardais; pažįsta vienas kito tėvus; vaišina kitus atsineštais skanėstais; elgiasi saugiai, nekelia pavojaus sau ir kitiems; padeda kitam vaikui apsirengti; praneša suaugusiajam apie kitą vaiką ištikusią bėdą. *Tėvai* – duoda patarimus vaikams apie miegą, valgį, lauką. Vystymosi teisės apima tai, ko reikia vaikui visapusiškai tobulėti. Tai – teisė į mokslą, laisvalaikį ir žaidimus,

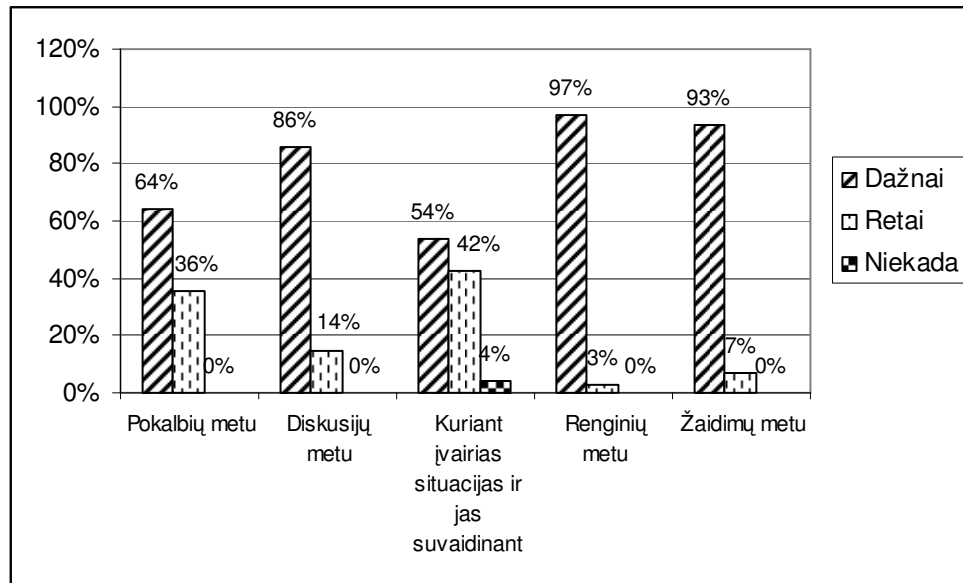
kultūrinius renginius, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, galimybė naudotis informacija. Kaip šios teisės realizuojamos ikimokyklinėse įstaigose? *Pedagogai* – iš ryto sutinka vaikus džiaugsmingai; leidžia laisvai pasirinkti veiklą; veikia kartu su vaikais; skatina vaiko iniciatyvą; palaiko vaiko žaidimą, sudarydami jam sąlygas; giria vaiką. *Vaikai* – stengiasi kitiems pasiūlyti ką nors įdomaus, ko nors pamoko kitą, pasimoko iš kito; stengiasi būti autoritetas, mėgdžioja kitų gražius poelgius; inicijuoja pertvarkymą; į grupę atsineša šeimos žaidimus, knygas. *Tėvai* – padeda vaikui įsitraukti į veiklą grupėje, palieka priemonę vaiko veiklai; pagiria ir džiaugiasi vaiko veiklos rezultatais; pritaria vaiko idėjoms; palaiko vaiko norą žaisti ir leidžia pabaigti žaidimą grupėje.

Apsaugos teisės reikalauja, kad vaikai būtų apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio formų. Jomis ginami pabėgėliai vaikai, pasisakoma prieš kankinimą ir piktnaudžiavimą teisėtvarkos sistemoje, vaikų dalyvavimą karo veiksmuose, vaikų darbą, narkotikų vartojimą ir seksualinį išnaudojimą. Kaip šios teisės įgyvendinamos ikimokyklinėse įstaigose? *Pedagogai* – ramina vaiką žodžiu ir kontaktu; išsiaiškina nerimo, liūdesio, konflikto priežastis, ieško priimtinių vaikams konfliktų sprendimo būdų; leidžia protingai rizikuoti žaidžiant, veikiant; laikosi ritmo, tvarkos, taisyklių. *Vaikai* – pastebi draugo nuotaikas; tarpininkauja sprendžiant problemas; globoja mažesnius, silpnesnius vaikus; užstoja draugą; siūlo, primena elgesio taisykles. *Tėvai* – apkabina, prigludžia, bučiuoja vaiką, pagiria, paskatina; šnekina, nuramina vaiką.

Dalyvavimo teisės leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tai – laisvė reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai, kas svarbu jų gyvenime, dalyvauti taikiuose susirinkimuose. Vaikai turi galimybę dalyvauti visuomenės veikloje, ruošti atsakingam suaugusio žmogaus gyvenimui. Kaip šios teisės įgyvendinamos ikimokyklinėje įstaigose? *Pedagogai* – dėmesingai išklauso vaiką; pasidžiaugia vaiko išmone; tariasi su vaiku; domisi vaiko gyvenimu už darželio ribų; leidžia vaikams prieštarauti; leidžia visiems grupės vaikams jaustis lygiateisiais. *Vaikai* – maloniai sutinka atėjusį draugą; siūlo kitam dalyvauti žaidime; renkasi grupinius darbus; diskutuoja, tariasi su kitais; džiaugiasi kito išmone, pasiekimais. *Tėvai* – reaguoja į vaiko prašymus; dėmesingai išklauso; tariasi su vaiku; leidžia vaikui ginčytis, prieštarauti; pakantūs vaiko rengimosi tempui; planuoja su vaiku būsimą dieną ar vakarą. Svarbu, kad visos šios teisės būtų palaikomos ikimokyklinėse vaikų ugdymo įstaigose, jų nepažeistų nei pedagogai, nei tėvai, nei kiti vaikai. Tačiau reikia atsiminti, kad vaikų teisės bus gerbiamos ir saugojamos ugdymo institucijose tik tuo atveju, jei bus dirbama išvien su šeima.” (Prieiga per internetą:

<<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/vaiku-teises-ir-pareigos-kokias-teises-ir-pareigas-jau-turi-ikimokyklinio-amziaus-vaikas-/3879>>

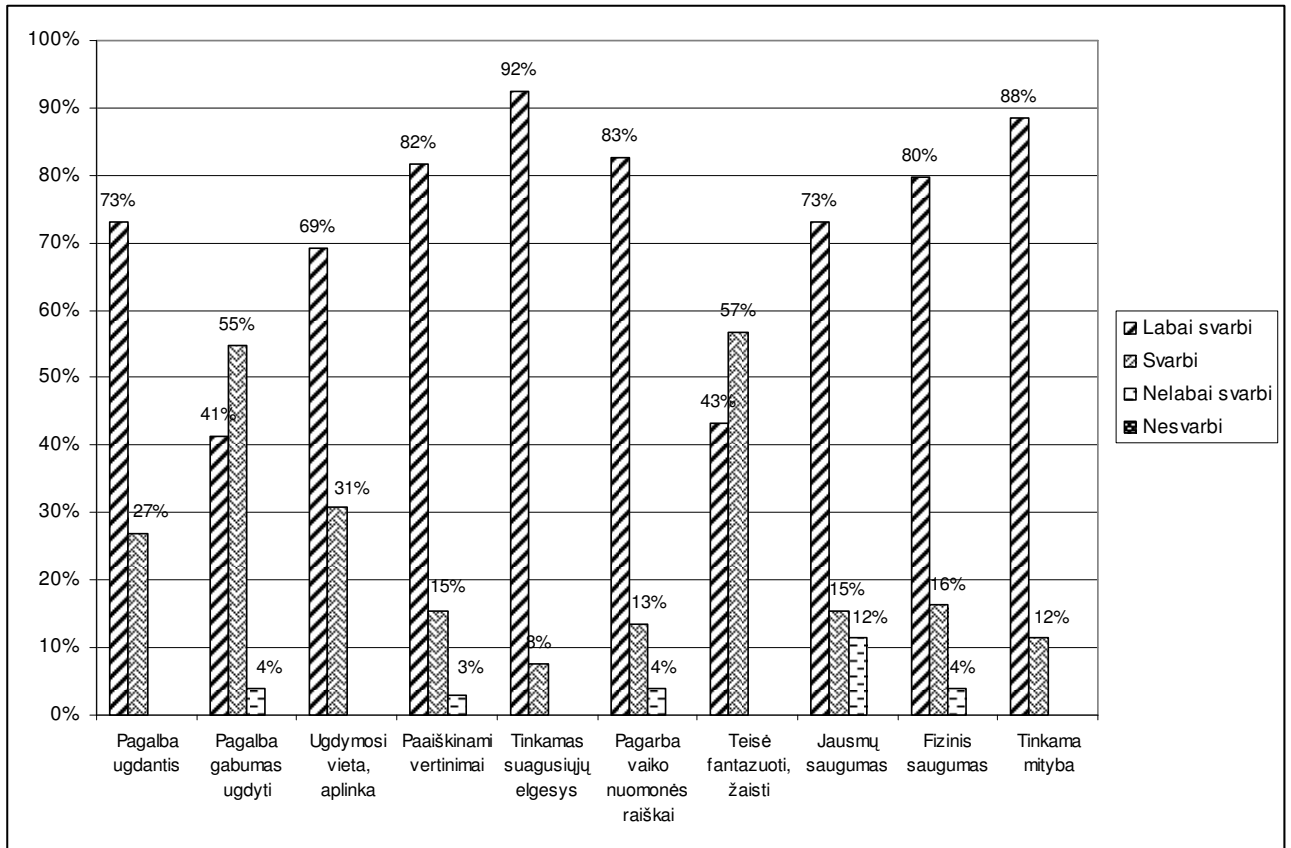
Ikimokyklinio ugdymo pedagogams nepakanka vien tik žinoti vaikų teises bei pareigas, jas turi mokėti ir supažindinti vaikus.

17 pav. **Pedagogai vaikus supažindina su jų teisėmis, bei pareigomis (N=104)**

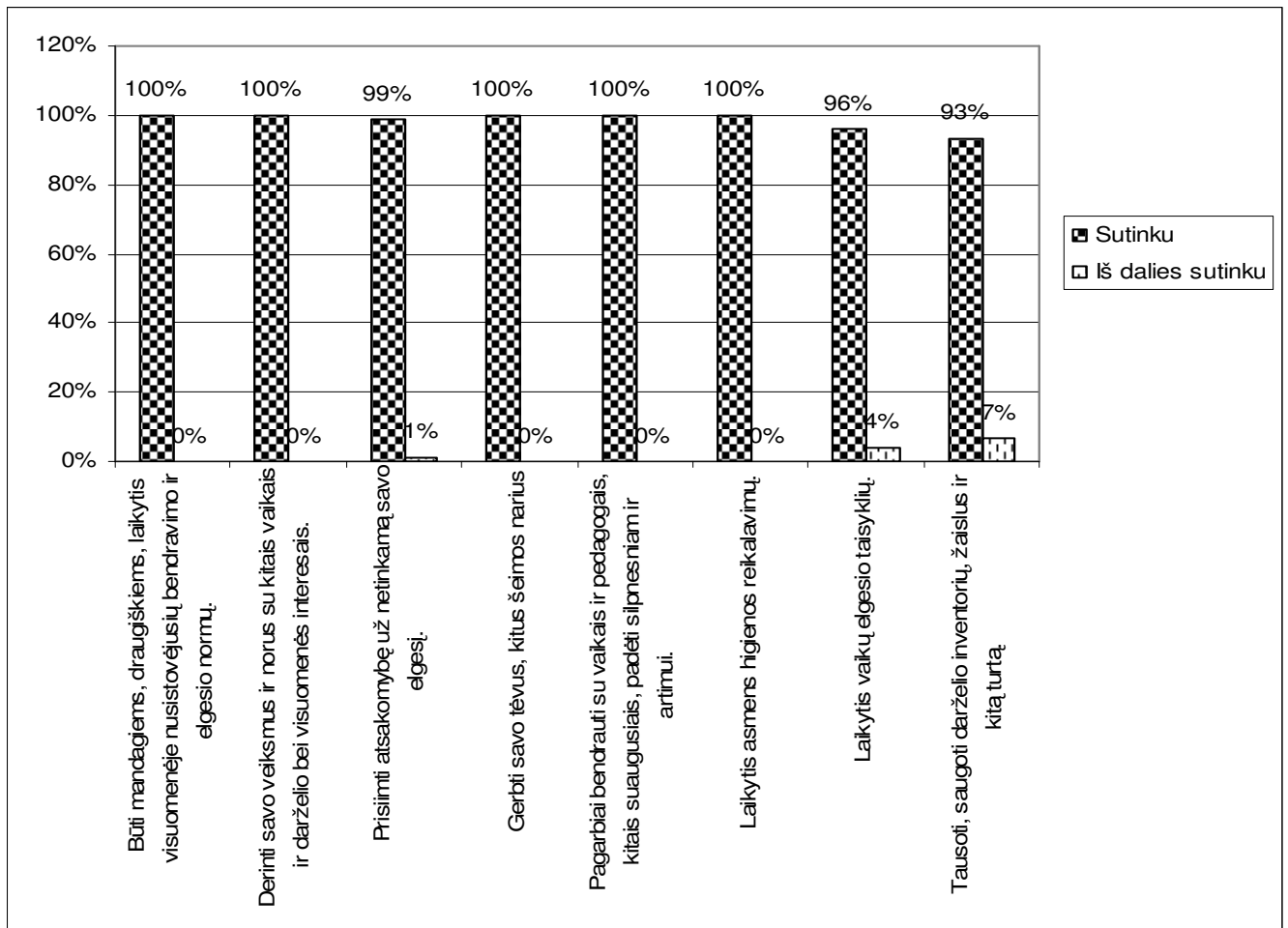
Kaip matyti iš 17 pav. 97 proc. respondentų teigia, kad dažnai vaikus supažindina renginių metu, 93 proc. - žaidimo metu, 86 proc. - diskusijų metu. 43 proc. respondentų pasirinko atsakymą “retai”, kuriant įvairias situacijas ir jas suvaidinant, pokalbio metu 36 proc. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai įvairiais metodais supažindina vaikus su jų teisėmis, bei pareigomis.

Toliau respondentai turėjo įvardinti vaiko teisių svarbumas ikimokyklinėje įstaigoje

18 pav. Vaiko teisių svarbumas ikimokyklinėje įstaigoje (N=104)

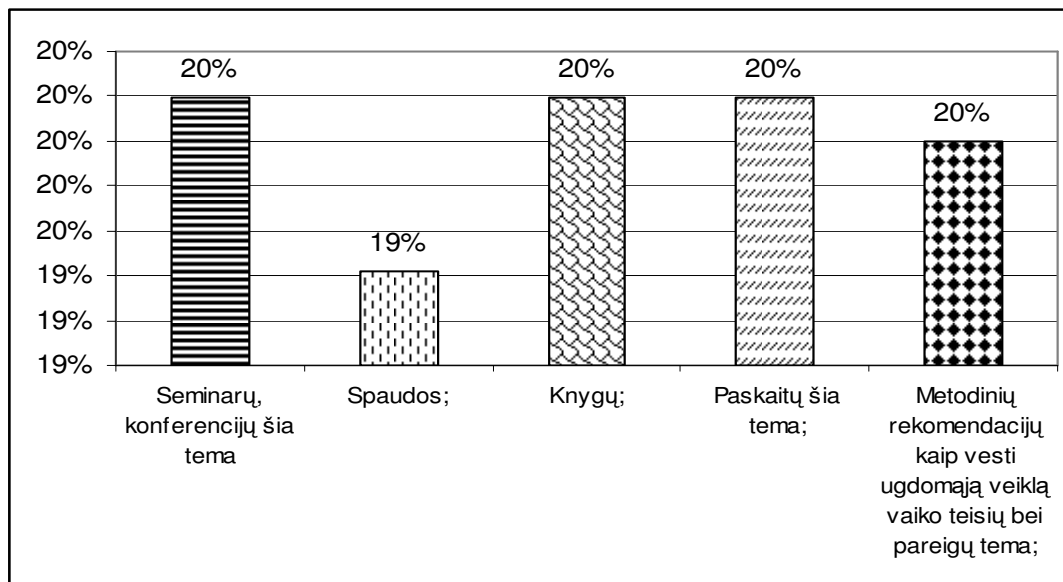
Iš 18 pav. matyti, kad labai svarbi teisė yra teisė į tinkamą suaugusiųjų elgesį. Svarbi teisė – teisė fantazuoti, žaisti. 12 proc. respondentų mano, kad nelabai svarbi teisės yra jausmų saugumas.

19 pav. Vaikų pareigos ikimokyklinėje įstaigoje (N=104)

Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi išmanyti ir vaiko pareigas, jas turi vaikui susieti su teisėmis. 19 paveiksle matyti, kad respondentai su išvardintom pareigomis sutinka, kad jos turi ikimokyklinio amžiaus vaikai. Anot, Sakalausko G. (2000) kiekviena žmogaus teisė yra susijusi su pareiga. Pareigų įgyvendinimas garantuoja kitų žmonių teises. Ugdyti(is) pareigis ir atsakomybės jausmą yra tiek pat svarbi, kaip ir žinoti savo teises. Pagrindines vaiko pareigas apibrėžia Pagrindų įstatymo 48 straipsnis.

Respondentams buvo pateiktas atviras 16 anketos klausimas. Respondentai įvardino tokias temas: „Aš ir šeima“, „Aš tarp kitų žmonių“, „Patyčioms – ne“, „Mokausi draugauti“, „Mano pareigos“, „Aš ir mano draugai keliauja į darželį.“, „Aš saugus, kai žinau“, „Gero elgesio taisyklės“, „Kam reikalingos taisyklės“, „Aš noriu suprasti kitą“, „Šeimoje saugūs ir mylimi“, „Atras, kas mus sieja“, „Pabūsiu sau teisėju“.

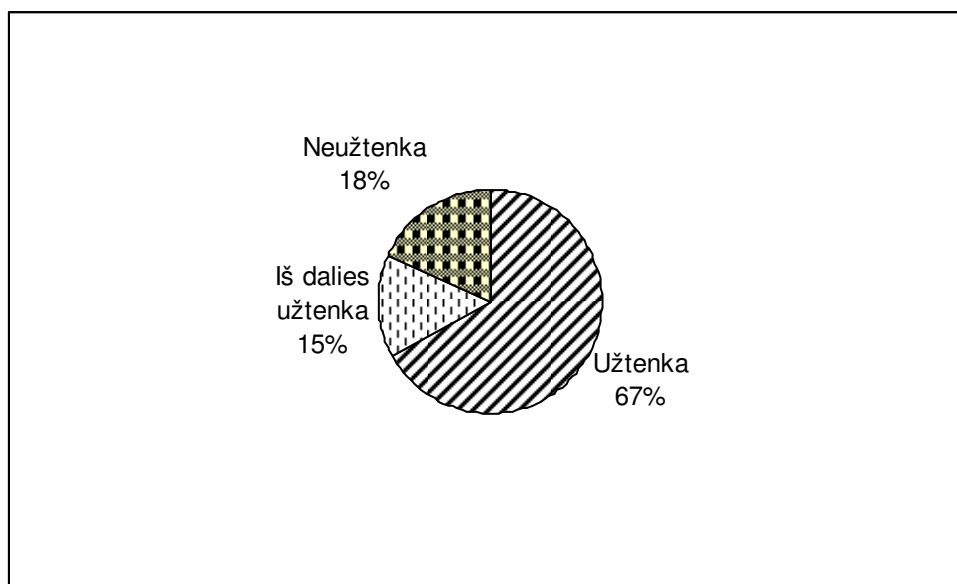

20 pav. **Pedagogams gilinant žinias apie vaiko teises bei pareigas trūksta (N=104)**

20 pav. matyti, kad pedagogams gilinant žinias apie vaiko teises bei pareigas trūksta seminarų, konferencijų, knygų, paskaitų, metodinių rekomendacijų, kaip vesti ugdomąją veiklą, vaiko teisių bei pareigų tema.

3.2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų žinios apie vaiko teises ir pareigas (tėvų nuomonė)

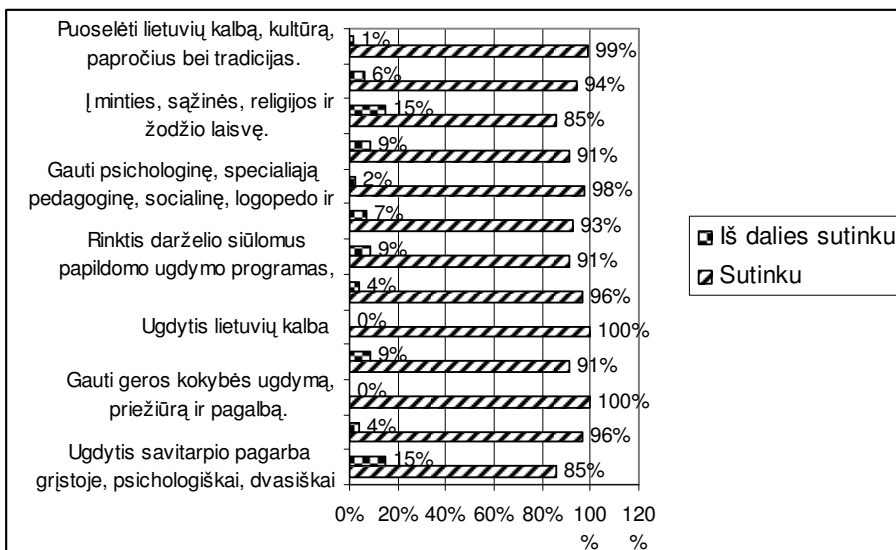
Siekiant iširti pedagogų žinias apie vaiko teises ir pareigas buvo sudaryta anketa (2 priedas). Anketinėje apklausoje dalyvavo 82 tėveliai. Aplausa vyko 2011 balandžio mėnesį.

21 pav. **Respondentų nuomone, ikimokyklinio ugdymo pedagogams užtenka teisinių žinių apie vaiko teises ir pareigas (N=82)**

Kaip matyti iš 21 pav., kad didžioji respondentų dalis 67 proc. teigia, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogams užtenka teisiųjų žinių apie vaiko teises bei pareigas. 18 proc. mano, kad neužtenka, 15 proc. iš dalies užtenka.

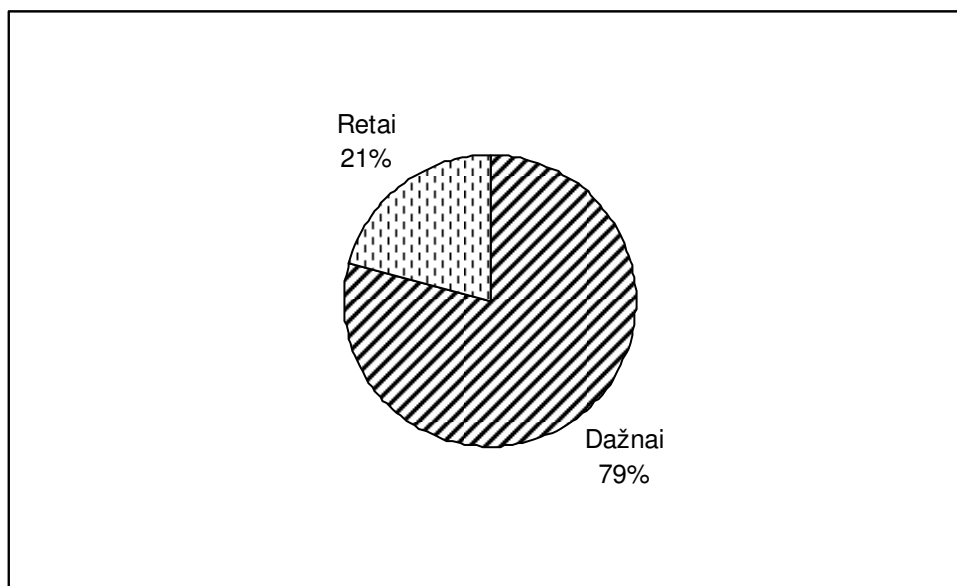
Toliau respondentams turėjo pažymėti atitinkamą atsakymą apie vaiko teises ikimokyklinėje įstaigoje.

22 pav. Vaikų teisės ikimokyklinėje įstaigoje (N=82)

Iš 22 pav. matyti, kad 100proc. respondentų, ikimokyklinio amžiaus teise laiko ugdytis lietuvių kalba, gauti geros kokybės ugdymą, priežiūrą, pagalbą. Respondentai ir kitas vaiko teises įvardija kaip ikimokyklinio amžiaus teises.

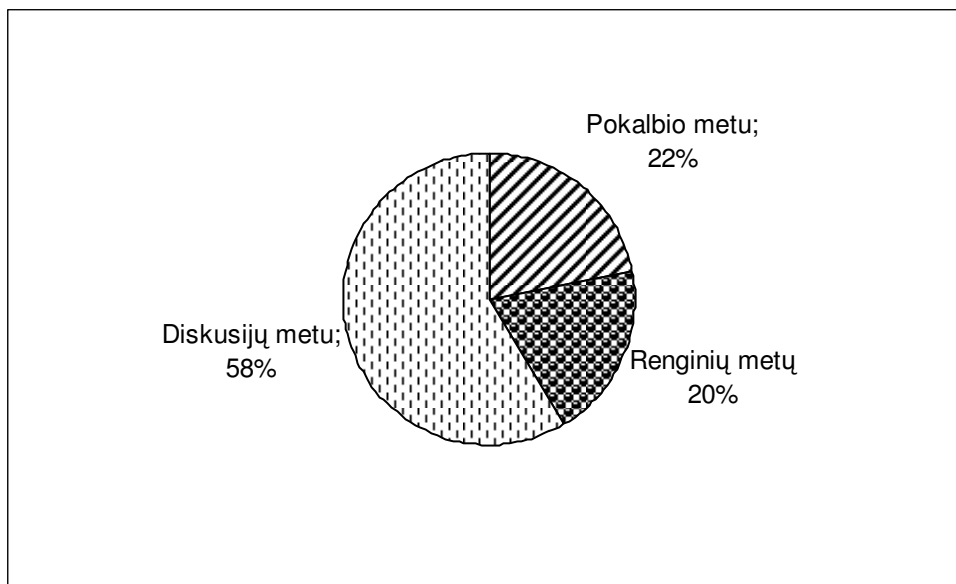
Respondentų buvo klausama ar auklėtoja vaikams primena jų teises bei pareigas.

23 pav., Auklėtoja vaikams primena jų teises bei pareigas (N=82)

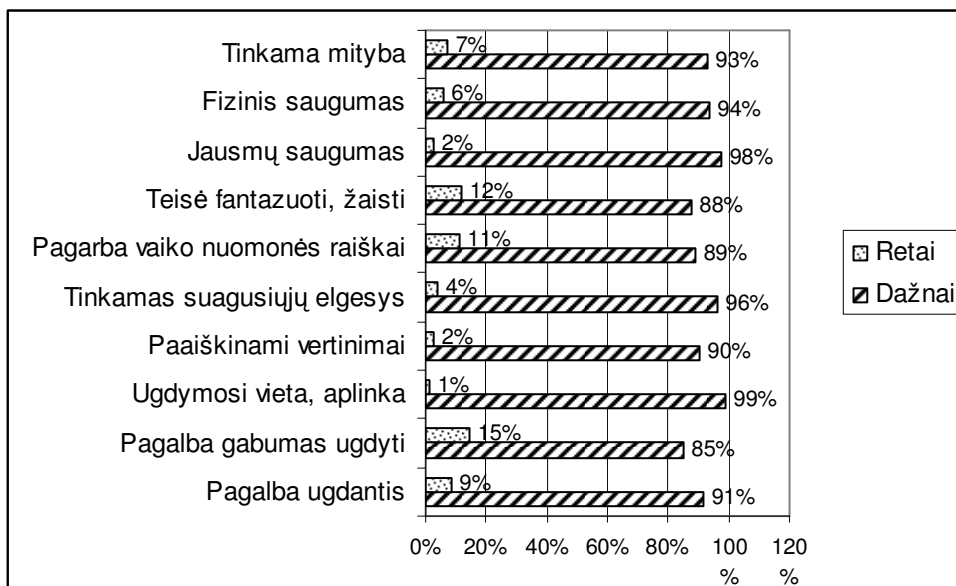
23 paveiksle matyti, kad 79 proc. respondentų teigia, kad dažnai primena, 21 proc., kad retai. Galime teigti, kad auklėtoja dažnai vaikams primena jų teises ir pareigas.

Kadangi auklėtoja vaikams primena jų teises bei pareigas, toliau respondentų klausiamo, kaip auklėtoja vaikus supažindina su jų teisėmis bei pareigomis.

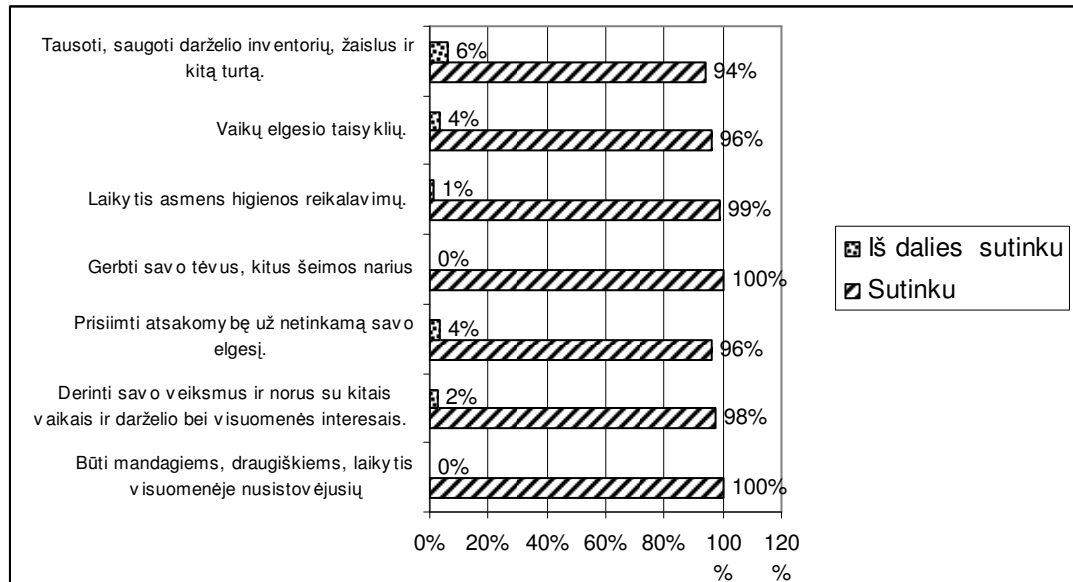
24 pav., **Auklėtoja vaikus supažindinat su jų teisėmis, bei pareigomis (N=164)**

Kaip matyti iš 24 paveikslo, 58 proc. respondentų mano, kad auklėtoja vaikus supažindina su jų teisėmis ir pareigomis diskusijų metu, 22 proc., mano, kad pokalbių metu, 20 proc. respondentų teigia, kad renginių metu.

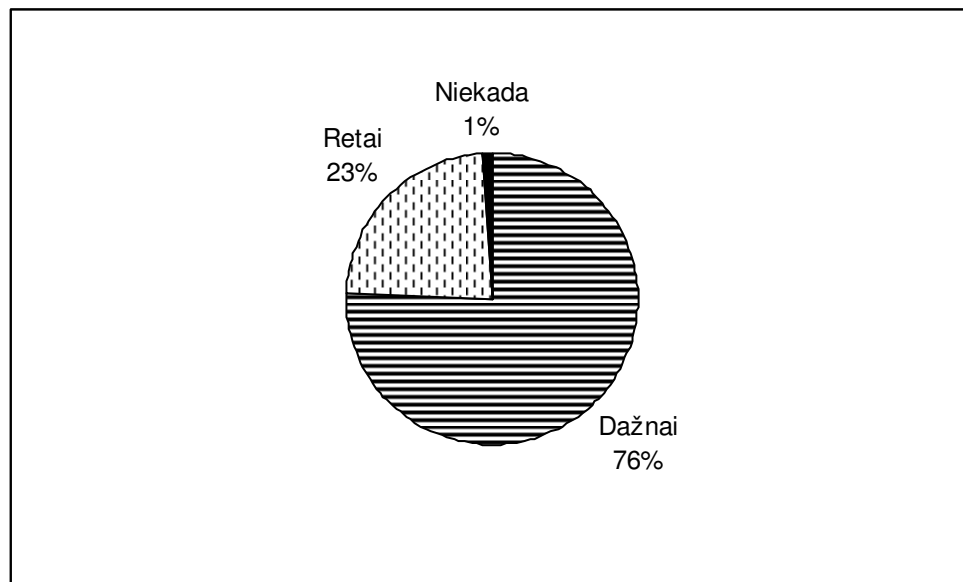
25 pav. **Pedagogas užtikrina vaiko teises ikimokyklinėje įstaigoje (N=82)**

25 paveiksle matyti, kad didžioji respondentų dalis 99proc. teigia, kad dažnai pedagogai užtikrina ugdymosi vietą, aplinką, 15 proc. respondentų mano, kad retai užtikrina pagalbą gabumams ugdyti.

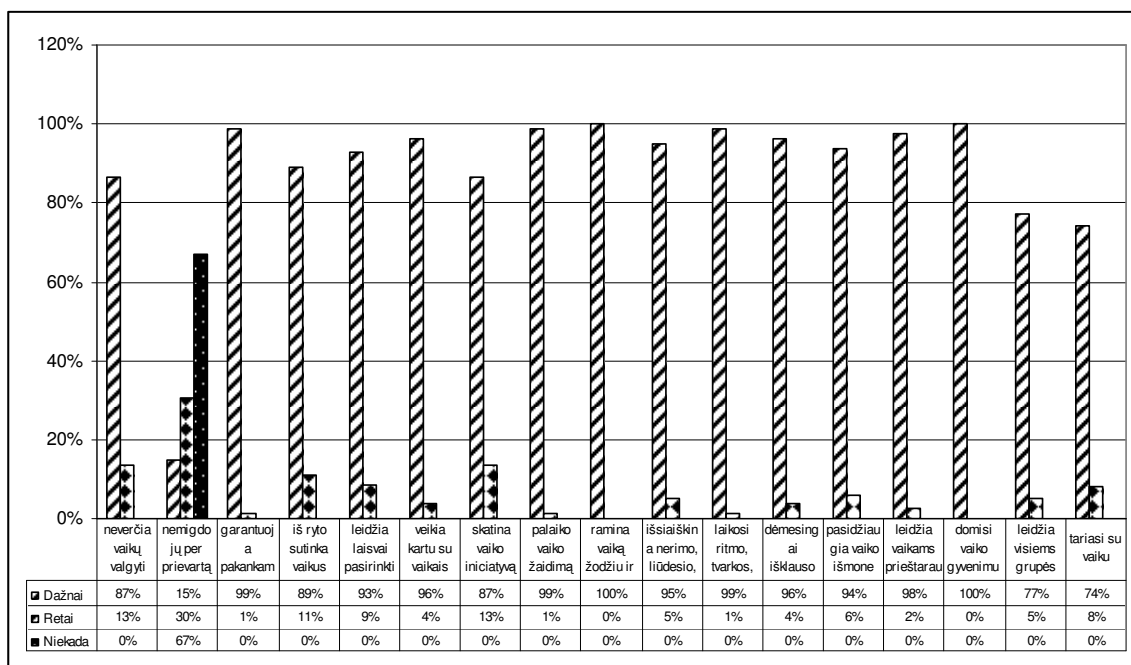
26 pav. **Ikimokyklinio amžiaus vaikų pareigos darželyje (N=82)**

Respondentų buvo klausiama apie ikimokyklinio amžiaus vaikų pareigas darželyje. 26 pav. matome, kad respondentai sutinka, kad pareigų turi laikytis vaikas.

27 pav. **Auklėtoja savo teises žinias apie vaiko teises ir pareigas konsultuoja (N=82)**

Kaip matyti iš 27 pav. auklėtoja dažnai 76 proc. konsultuoja tėvelius vaiko teisių ir pareigų tema. 1 proc. repondentų teigia, kad niekada nekonsultuoja. Galime teigti, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai geba konsultuoti tėvelius vaiko teisių ir pareigų tema.

28 pav. Pedagogai vaiko teises užtikrina ikimokyklinėje įstaigoje (N=82)

Kaip matyti iš 28 pav. daugelis respondentų 100 proc teigia, kad dažnai pedagogas ramina vaiką žodžiu ir kontaktu, domisi vaiko gyvenimu už darželio ribų, 15 proc. teigia, kad vaiką migdo per prievartą.

IŠVADOS

Atlikus pedagoginės, psichologinės literatūros analizę galime teigti, kad:

1. Vaiko teisinę padėtį reglamentuoja LR Konstitucija, 1959 m. JTO Vaiko teisių deklaracija, 1989m. Vaiko teisių konvencija, 1956 m. Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 2000 m. LR civilinis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.

2. Vaiko teisės ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje:

- Egzistencijos teisės apima vaiko teisę gyventi ir turėti viską, kas reikalinga jo egzistavimui. Tai – tinkamos gyvenimo sąlygos, būstas, visavertė mityba ir teisė į medicininį aptarnavimą.
- Vystymosi teisės apima tai, ko reikia vaikui visapusiškai tobulėti. Tai – teisė į mokslą, laisvalaikį ir žaidimus, kultūrinius renginius, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, galimybę naudotis informacija.
- Apsaugos teisės reikalauja, kad vaikai būtų apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio formų. Jomis ginami pabėgėliai vaikai, pasisakoma prieš kankinimą ir piktnaudžiavimą teisėtvarkos sistemoje, vaikų dalyvavimą karo veiksmuose, vaikų darbą, narkotikų vartojimą ir seksualinį išnaudojimą.
- Dalyvavimo teisės leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tai – laisvė reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai, kas svarbu jų gyvenime, dalyvauti taikiuose susirinkimuose. Vaikai turi galimybę dalyvauti visuomenės veikloje, ruošti atsakingam suaugusio žmogaus gyvenimui.

3. Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turi žinoti demokratiškumo principus, kurie svarbūs teisiniam išprusimui bei turi jais vadovautis užtikrinant vaikų teises ir pareigas ikimokyklinėje įstaigoje.

Atlikus kiekybinio tyrimo duomenų analizę galima teigti, kad:

1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai iš dalies turi teisinių žinių apie vaiko teises ir pareigas. Jiems trūksta informacijos šaltinių apie vaiko teises bei pareigas.
2. Daugiausia ikimokyklinio ugdymo pedagogų informacija apie vaiko teises gauna iš interneto.
3. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai siekdami užtikrinti vaiko teises bei pareigas remiasi demokratiškumo principais.
4. Vertindami vaiko teises ir pareigas ikimokyklinio ugdymo pedagogai atsžvelgia į vaiko poreikius.
5. Ikimokyklinio ugdymo pedagogas vaikui sudaro galimybes: dalyvauti įvairiuose organizuojamuose renginiuose, šventėse, ugdytis visapusiškai.

6. Daugelis pedagogų gilindami savo teisinį išprusimą apie vaiko teises bei pareigas naudojami Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija.
7. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pareigos pedagogų nuomone yra:
 - Būti mandagiems, draugiškiems, laikytis visuomenėje nusistovėjusių taisyklių.
 - Derinti savo veiksmus ir norus su kitais vaikais ir darželio bei visuomenės interesais.
 - Prisiimti atsakomybę už netinkamą savo elgesį.
 - Gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius.
 - Laikytis asmens higienos reikalavimų.
 - Laikytis vaikų elgesio taisyklių.
 - Tausoti, saugoti darželio inventorių, žaislus ir kitą turta.
8. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai apie vaiko teises ir pareigas organizuoja ugdomąsias veiklas temomis: „Aš ir šeima“, „Aš tarp kitų žmonių“, „Patyčioms – ne“, „Mokausi draugauti“, „Mano pareigos“, „Aš ir mano draugai keliauja į darželį.“, „Aš saugus, kai žinau“, „Gero elgesio taisyklės“, „Kam reikalingos taisyklės“, „Aš noriu suprasti kitą“, „Šeimoje saugūs ir mylimi“, „Atras, kas mus sieja“, „Pabūsiu sau teisėju“.
9. Tėvelių nuomonė, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogams užtenka teisinių žinių apie vaiko teises bei pareigas ir užtikrina tai ikimokyklinėje įstaigoje.
10. Tėvelių nuomone, pedagogai juos konsultuoja vaiko teisių ir pareigų klausimais. Tai rodo, pedagogų teisinį išprusimą.
11. Iškelta hipotezė pasitvirtino. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi teisinį išprusimą vaiko teisių ir pareigų žinojimo srityje.

REKOMENDACIJOS

Ikimokyklinio ugdymo pedagogams:

- Gilintų savo teisinį išprusimą apie vaiko teises ir pareigas.
- Turėtų daugiau domėtis LR įstatymais, reglamentuojančiais vaiko teises bei pareigas.
- Daugiau dėmesio skirti tėvų konsultavimui vaiko teisių ir pareigų tema.
- Organizuotų daugiau ugdomųjų veiklų susijusių su vaiko teisėmis ir pareigomis

LR Švietimo ir mokslo ministerijai:

- Turėtų organizuoti daugiau seminarų, konferencijų apie vaiko teises ir pareigas ikimokyklinėje įstaigoje;
- Turėtų parengti ir išleisti metodinių rekomendacijų skirtų vaiko teisių bei pareigų ugdymui ikimokyklinėje įstaigoje;

LITERATŪRA

1. Augustinaitis A. (2004). Žinių vadyba. Šiuolaikinio žinojimo sandara. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Informacijos_mokslai/2004-29/31-45.pdf>.
2. Bankauskienė N. (1999). *Aukštesniųjų klasių moksleivių filologinis išprusimas šiuolaikinio gimtosios kalbos mokymo požiūriu*. Edukologijos daktaro disertacijos santrauka. Vytauto Didžiojo universitetas.
3. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius.
4. *Children's Rights*. [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą:<<http://www.ccooe.net/social/DISchildrenrights.htm>>.
5. *Egzistencializmas*. [žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Egzistencializmas>>.
6. Glebuviene V.S., Kerulienė I. (2010) *Vaikų teisių įgyvendinimas ikimokyklinėse ugdymo institucijose*. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/vaiko-teises-ir-ju-apsauga-seimoje-bei-ugdymo-istaigoje/4210>>.
7. Hansen K. A., Kaufmann R., Saifer S. (1997) *Ugdymas ir demokratijos kultūra: ikimokyklinis amžius*. Vilnius: Lietus.
8. Ikimokyklinio ugdymo programa [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą: < www.jiezo-gimnazija.lt/out_data/darzelio%20programa.doc>
9. Jonynienė Ž. (2009). Vaiko teisių įgyvendinimas: mokyklos demokratėjimo rodiklis // *Socialinis darbas* Nr.8 (2), p.52
10. Jonynienė Ž., Juodaitytė A. (2006). Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigoje (lyginamasis tyrimas)// *Mokytojų ugdymas*. Nr. 6., p., 60 – 80.
11. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: „Šviesa“.
12. *JTO Vaiko teisių deklaracija*. [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga per <http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/113.htm>
13. *Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencijos gimtadienis* [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga per internetą: < <http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/81>>.
14. Juodaitytė A. (2003). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: UAB Petro ofsetas.
15. Juodaitytė A. (2003). Vaikystės fenomenas. Šiauliai.

16. Kardelis K. (2000). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodika*. Šiauliai: Lucilijus.
17. Lapinskas K. (2009). [žiūrėta 2011-03-18]. Prieiga per internetą:<
http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20091110a.html>.
18. Lemežytė I. (2010). *Tėvų ir pedagogų teisės ir pareigos ugdant vaiką – kur riba?*. [žiūrėta 2011-01-22]. Prieiga per internetą: <
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/tevu-ir-pedagogu-teises-ir-pareigos-ugdant-vaika-kur-riba-/4874>>
19. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). [žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą:<http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/LR_vaiko%20teisiu_apsaugos_pagrindu_istatymas.htm>.
20. *Pareiga*. [žiūrėta 2011-01-20]. Prieiga per internetą: < <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/P/pareiga>
21. Pečiulis S. (2004). Išskelti naują vėliavą: įvadas į konstruktyvistinę filosofiją. Vilnius: Tempus incognitum.
22. *Pragmatinė tiesos samprata* [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą:<
<http://www.lzuu.lt/nm/failai/Filosofija/218311.html>>
23. Prakapas R., Žilinskienė R. (2008). Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris // *Socialinis darbas* Nr.7 (2)
24. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras
25. Stærfeldt E., Mathiasen Ch.R. (1999). *Pedagogika ir demoracija*. Aidai.
26. Šadzevičius V. (2010). Vaikų teisės ir pareigos – kokias teises ir pareigas jau turi ikimokyklinio amžiaus vaikas? [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą:
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/vaiku-teises-ir-pareigos-kokias-teises-ir-pareigas-jau-turi-ikimokyklinio-amziaus-vaikas-/3879>>.
27. Šlapauskas V. (2004). *Teisės sociologijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
28. *This website is about children's rights*. [žiūrėta 2011-03-12]. Prieiga per internetą:<
<http://www.childrensrightscentre.co.za/site/default.asp>>.
29. Totoraitis R., Ažubalytė R. (2003) *Teisė kiekvienam*. Vadovėlis X, XI, XII klasei.. Kronta.
30. Vaiko ir šeimos teisių apsauga IV (2007). *Socialinis ugdymas*. Šiaulių universiteto leidykla

31. *Vaiko poreikių vertinimas*. [žiūrėta 2011-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lspa.lt/uploads/files/ce1766286e.pdf>>.
32. *Vaiko teisių atsovavimas*. [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/node/80>>
33. *Vaiķų pareigos* [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: <http://hr.kid.lv/lt/prava_detej/obyazannosti_rebenka>
34. Žilinskas G. *Kaip rašyti pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programą* [žiūrėta 2011-01-18]. Prieiga per internetą: <http://www.suaugplunge.lt/Kaip_rengti_programa.htm>.
35. *Žinojimas, įsitikinimai ir požiūriai*. [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą: <http://www.vsv.lt/mokymas/VSPM_sveikatos/1633.html>

PRIEDAI